

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Maja Vižin

Mentor: izr. prof. dr. Miran Komac

BASKI IN OHRANJANJE NJIHOVE IDENTITETE

Diplomsko delo

Ljubljana, 2005

KAZALO

SEZNAM KRATIC VI

UVOD 1

1	ZGODOVINA BASKOV	6
1.1	PREDZGODOVINA	6
1.1.1	<i>JEZIK (BASKOVŠČINA – EUSKERA)</i>	6
1.1.2	<i>IZVOR BASKOV</i>	8
1.2	BASKI V ANTIKI	9
1.3	BASKI V SREDNJEM VEKU	10
1.3.1	<i>Krščanstvo</i>	10
1.3.2	<i>Kraljevina Pamplona / Navarra</i>	10
1.3.2.1	<i>Razvoj kraljevine od združitve prek njenega viška do zatona</i>	11
1.3.3	<i>Fueros – temelj baskovske avtonomije</i>	14
1.3.3.1	<i>Karlizem in karlistične vojne</i>	14
1.3.4	<i>Temelja baskovske identitete – jezik in fuerosi</i>	15
1.4	BASKOVSKI NACIONALIZEM	16
1.4.1	<i>STRUKTURNI PREDPOGOJI BASKOVSKEGA NACIONALIZMA</i>	16
1.4.2	<i>Euskaros in Euskalerriacos – poskus baskovskega preporoda</i>	17
1.4.3	<i>Sabino Arana y Goiri</i>	18
1.4.4	<i>Prve zmage nacionalistov</i>	21
1.4.5	<i>Prvi kongres baskovskih študij (1918) – primer kulturnega nacionalizma</i>	21
1.4.6	<i>Pod diktaturo Prima de Rivere</i>	22
1.4.7	<i>Baskovski nacionalizem v času druge republike</i>	23
1.5	BASKI POD DIKTATURO GENERALA FRANCA	24
1.5.1	<i>Diktatura in odnos do kulture</i>	25
1.5.2	<i>VPLIV IMIGRACIJE</i>	27
1.5.3	<i>Odpor proti diktaturi</i>	28
1.6	RAZVOJ MILITANTNEGA NACIONALIZMA KOT ODGOVOR NA DIKTATURO	30

KAZALO

1.6.1	<i>Ustanovitev ETA, njeni prvi koraki in ideologija</i>	30
1.6.2	<i>Začetek oboroženega boja ETA</i>	33
1.7	PREHOD V DEMOKRACIJO	37
2	BASKI DANES	38
2.1	AVTONOMIJA KOT METODA OHRANJANJA ETNIČNE IDENTITETE MANJŠIN	38
2.1.1	<i>Pravica do samoodločbe</i>	38
2.1.2	<i>Pravica do avtonomije</i>	39
2.2	POLITIČNA UREDITEV ŠPANIJE	41
2.2.1	<i>Španska ustava</i>	41
2.2.2	<i>Statut o avtonomiji</i>	43
2.2.2.1	<i>Določila statuta o avtonomiji</i>	44
2.2.2.2	<i>Pristojnosti baskovske avtonomne skupnosti</i>	45
2.2.2.3	<i>Delitev oblasti</i>	48
2.2.3	<i>Uveljavitev pravice do avtonomije v Španiji</i>	49
2.3	POLOŽAJ KULTURE IN JEZIKA	50
2.3.1	<i>Spremembe na kulturnem in jezikovnem področju po padcu diktature</i>	50
2.3.2	<i>Pravni status jezika in uradne politike</i>	51
2.3.3	<i>Uporaba euskere</i>	52
2.3.3.1	<i>Izobraževalni sistem</i>	53
2.3.3.2	<i>Sodne oblasti</i>	55
2.3.3.3	<i>Javne službe</i>	55
2.3.3.4	<i>Množični mediji</i>	55
2.3.3.5	<i>Kultura in umetnost</i>	57
2.3.4	<i>Vpliv avtonomije na baskovsko identiteto</i>	57
2.4	SPREMEMBE NA BASKOVSKEM POLITIČNEM PROSTORU	59
2.4.1	<i>Podpora posameznim političnim strankam</i>	61
2.5	NASILJE IN MOŽNI ODGOVORI	62
2.5.1	<i>Nasilje ETA</i>	62
2.5.2	<i>Španski odgovor</i>	63

KAZALO

2.5.3	<i>Znaki možnega premirja?</i>	63
2.6	PREDLOG NOVEGA STATUTA	65
	ZAKLJUČEK	68
	SEZNAM SLIK IN TABEL	71
	SEZNAM VIROV	72

SEZNAM KRATIC

AFP	<i>Agence France Presse</i> (Francoska tiskovna agencija)
ATE	<i>Antiterrorismo ETA</i> (Proti terorizmu ETA)
AP	<i>Associated Press</i> (Ameriška tiskovna agencija)
BNG	<i>Bloque Nacionalista Gallego</i> (Galicijski nacionalistični blok)
BVE	<i>Batallón Vasco Español</i> (Španski baskovski bataljon)
CiU	<i>Convergència i Unió</i> (Zbliževanje in združenje)
dpa	<i>Deutsche Presseagentur</i> (Nemška tiskovna agencija)
EA	<i>Eusko Alkartasuna</i> (Baskovska solidarnost)
EE	<i>Euskadiko Ezkerra</i> (Baskovska levica)
EGI	<i>Euzko Gastedi del Interior</i> (mladinska organizacija PNV)
EH	<i>Euskal Herritarrok</i> (Baskovski državljani)
EITB	<i>Eusakal Irrati Telebista</i> (Baskovska radiotelevizija)
ETA	<i>Euskadi Ta Askatasuna</i> (Baskovska dežela in svoboda)
ETB	<i>Euskal Telebista</i> (Baskovska televizija)
GAL	<i>Grupos anti-terroristas de liberation</i> (Protiteroristične osvobodilne skupine)
HB	<i>Herri Batasuna</i> (Ljudska enotnost)
JEL	<i>Jaungoikua eta Lagizarra</i> (Bog in stari zakoni)
LOAPA	<i>Ley Orgánica de Armonización del Proceso Autonómico</i> (Osnovni zakon o harmonizaciji procesa avtonomizacije)
PNV	<i>Partido Nacionalista Vasco</i> (Baskovska nacionalistična stranka)
PP	<i>Partido popular</i> (Ljudska stranka)
PSE	<i>Partido Socialista de Euskadi</i> (Baskovska socialistična stranka)
PSOE	<i>Partido Socialista Obrero Español</i> (Španska socialistična delavska stranka)
SA	<i>Socialista Abertzaleak</i> (Domoljubni socialisti)
UCD	<i>Unión de Centro Democrático</i> (Demokratska unija centra)

UVOD

Ob obali Biskajskega zaliva leži gričevnata pokrajina, ki sega do francoskega mesta Bayonne na severu. To je domovina Baskov, ki jo sami imenujejo *Euskadi* ali *Euskal Herria*. Baski naj bi na tem območju živeli dlje kot njihovi sosednji narodi. Njihov izvor ni povsem raziskan, njihov jezik pa je edinstven v Evropi. Baski so le enkrat v svoji zgodovini imeli svojo državo, in sicer so se vse baskovske pokrajine združile v kraljevini Pamploni, ki se je nato preimenovala v kraljevino Navarro. Danes so Baski razdeljeni med Francijo in Španijo. V Franciji so tri baskovske province, in sicer Labourd (*Lapurdi*), Basse Navarre (*Nafarroa Beherea*) in Soule (*Zuberoa*). Ta del *Euskal Herrie* Baski imenujejo *Iparralde*, kar pomeni severni del, so pa te baskovske province del francoskega departmaja Pyrénées Atlantiques. Del baskovske dežele v Španiji pa sestavljajo province Vizcaya (*Bizkaia*), Guipúzcoa (*Gipuzkoa*), Álava (*Alaba*) in Navarra (*Nafarroa*), Baski ga imenujejo *Hegoalde*, kar pomeni južni del. Na območju, ki je veliko 20.742 km², živi kakih tri milijone ljudi.

Slika 1: Baskovska dežela

Vir: van Amersfoort in Mansvelt Beck (2000: 453).

V diplomskem delu želim predstaviti glavne elemente baskovske identitete. Identiteto lahko v grobem razdelimo na etnično-jezikovno in zgodovinsko-politično. Elementa prve sta predvsem jezik in kultura, elementa druge pa teritorij in zgodovinska zavest.

Jezik ima središčni pomen pri oblikovanju naroda, še posebej če se od jezika sosednjih narodov razlikuje v svojem izvoru in izreku in ni med sosednjimi jeziki prave komunikacijske prehodnosti. Tak jezik je namreč ločnica, distanca med različno govorečimi. V posebnih okoliščinah je jezik lahko edini razpoznaven indikator drugačne etničnosti. V nasprotju z drugimi dejavniki ima jezik izrazito antropološko dejstvo, ker so ljudje, ki govorijo isti jezik, ne glede na močne medsebojne razlike, izjemno čvrsto povezani. Tiste, ki se zaradi različnosti jezikov med seboj ne razumejo, loči prepad molka – med njimi ni mogoče utemeljiti in vzdrževati eksistencialne skupnosti. Jezik je tako eden od konstitutivnih elementov skupinske zavesti in tudi bistvo etnične pripadnosti (Južnič 1993: 280). Jezik je tudi osnova nacionalne kulture, ki temelji prav na skupnem, od drugih narodov ločenem jeziku. Skupno kulturo kot element narodne identitete je sicer težko definirati, kot je težko definirati samo kulturo, je pa neločljivo povezana z jezikom, predvsem kar zadeva standardizacijo jezika in literarno tradicijo.

Glede teritorija kot elementa narodne identitete oziroma pri definiranju razsežnosti in obsežnosti teritorija nekega naroda velja velika ambicioznost. Element teritorija je lahko utemeljen na načelu dejanske ali domnevne historičnosti, ki izhaja iz zgodovinsko priznane državnosti (tako nastane dokazovanje zgodovinske kontinuitete v domnevi, da je bila že v zgodovini kaka obstoječa državnost dejavnik etnične koncentracije), na načelu najširše poselitve, ki naj bi dokazovala popolno populacijsko obvladovanje določenega prostora, in načelo imperialne presežnosti, kot bi lahko imenovali kakršnokoli obvladovanje (predvsem posredno) določenega teritorija (Južnič 1993: 271).

Zgodovina sama po sebi ne more utemeljiti narodne zavesti, občutka pripadnosti in nacionalnega ponosa. Potreben je element širjenja, ki je možen preko izobraževalnih sistemov, pismenosti in literature. Širjenje je pomembno zlasti za

narode, ki nimajo svoje zgodovine preko politične zgodovine svojih lastnih držav. Zgodovinska zavest zato ni nujno kaka zavzeta natančnost v povzemanju preteklega dogajanja, učinkovitejši so zgodovinski miti. Zlasti povezovalno deluje mitologizacija, ki projicira obstoječa stanja v preteklost. Prav po tej poti nastanejo integracijske in mobilizacijsko zelo učinkovite predstave. Učinek, s katerim se dosega cilj v kolektivni zavesti, je pogosto usmerjen v smer dokazov o kontinuiteti in trajnosti etnične skupnosti v jasni in razpoznavni nepretirnosti. To je zagotovilo posebne trdnosti, daje pa tudi etničnem pripadanju s povečevanjem preteklosti prizvok vzvišenosti in izjemnosti (Južnič 1993: 271).

Za Baske je pomembna tako etnično-jezikovna kot tudi zgodovinsko-politična identiteta. Baskovski jezik je, kljub temu da dolgo ni bil sredstvo visoke kulture, kar sicer velja za številne manjše narode v Evropi, in ga začetki baskovskega nacionalizma niso priznavali za temeljni element identitete, prav gotovo najboljša opredelitev baskovskega naroda, tudi ker je tako zelo različen od jezikov sosednjih narodov. Pomemben element baskovske identitete je bilo dolgo tudi raso poreklo – Baski trdijo, da imajo drugačno kri –, ki ga je "oče" baskovskega nacionalizma postavil celo v ospredje baskovske identitete. Za Baske sta pomembna tudi zgodovinsko-politična elementa njihove identitete. Baskovska navezanost na ozemlje sega v davno preteklost, kot trdijo sami, so območja, kjer živijo še danes, naseljevali daleč pred narodi, ki jih danes obdajajo. Baskovska zgodovinska zavest pa temelji predvsem na *fuerosih*, ki so Baskom zagotavljali določeno politično neodvisnost in identiteto.

Cilj naloge je prikazati razvoj teh elementov baskovske identitete skozi zgodovino. Po eni strani želim opozoriti na nevarnosti, ki so bile oziroma so še naperjene proti Baskom, in težave, s katerimi so se in se še soočajo pri ohranjanju svoje identitete, po drugi pa poudariti zaščitne ukrepe, ki jim pri tem pomagajo. Proučiti želim skupni zgodovinski razvoj Baskov in težave, s katerimi so se pri ohranjanju svoje identitete soočali v preteklosti, nato pa podrobneje predstaviti njihov položaj v Španiji. Tu želim predvsem predstaviti avtonomijo kot možni način varstva manjšin in ohranjanja identitete naroda. Avtonomijo lahko definiramo kot zagotavljanje določenih pravic določenemu delu prebivalstva, ki se glede določenih

karakteristik razlikuje od večine prebivalstva. Španija je edina država, ki ima pravico do avtonomije zapisano v ustavi, Baski pa v Španiji od podpisa statuta o avtonomiji leta 1979 uživajo visoko stopnjo avtonomije, ki je zelo pomembna pri ohranjanju in celo krepitvi njihove identitete.

V španski ustavi, napisani po padcu diktature, sicer ni uporabljen pojem manjšina, prav tako v ustavi Baski niso eksplicitno omenjeni. Ustava govori le o avtonomnih skupnostih, narodnostih in ostalih jezikih. Iz ustave bi lahko razbrali, da Španija Baskov nima za narodno manjšino, temveč za narodnost znotraj nedeljive španske nacije. Baski od podpisa statuta o avtonomiji uživajo visoko stopnjo avtonomije, vendar pa njihov položaj poslabšuje dejavnost baskovske organizacije ETA, ki vsem Baskom od vzpostavitve demokracije dodaja negativno konotacijo. Zato bom tudi organizaciji ETA, ki je v preteklosti na pozitiven, danes pa predvsem na negativen način zaznamovala baskovski boj za pravice, namenila precej pozornosti.

Naloga je zgrajena na treh hipotezah:

- Položaj Baskov v Španiji je v skladu s sodobnimi evropskimi trendi o varstvu narodnih manjšin.
- Baski uživajo visoko stopnjo avtonomije, vendar je ohranjanje njihove identitete, tako kot je bilo to v preteklosti, še vedno težavno.
- Delovanje baskovske organizacije ETA je zaradi visoke stopnje avtonomije, ki jo Baski po padcu diktature uživajo v Španiji, in nizke podpore med baskovskim prebivalstvom neupravičeno.

Pri svojem raziskovalnem delu in pri preverjanju hipotez bom uporabljala predvsem zgodovinsko analizo, saj bom predstavila čas od samega izvora Baskov pa do njihovega položaja danes. Pri tem bom za svoje vire uporabila predvsem knjige, pa tudi članke iz strokovnih revij in časopisov ter internetne vire.

V kronološkem zaporedju, od prvih omemb Baskov pa vse do današnjih dni, bom najprej predstavila baskovsko zgodovino. Poudarek bom namenila predvsem njihovi politični zgodovini in razvoju glavnih elementov baskovske identitete skozi

zgodovino. Baskovski zgodovini do padca Francove diktature bo tako namenjeno prvo poglavje. Drugi del naloge bo seveda namenjen današnjemu položaju Baskov. Prvi del drugega poglavja bo namenjen predstavitvi avtonomije kot možnemu načinu varstva manjšin. Nato bom proučila špansko politično ureditev s poudarkom na ustavi in statutu o avtonomiji in njenemu uresničevanju ter posledicam, ki jih imata na ohranjanje in morebitno krepitev baskovske identitete. Zadnji del drugega poglavja bo namenjen današnjemu položaju baskovskega jezika kot temeljnega elementa baskovske identitete, političnemu položaju in možnim prihodnjim smernicam.

1 ZGODOVINA BASKOV

1.1 PREDZGODOVINA

Baski trdijo, da so neprekinjeno naseljevali bolj ali manj ista območja Iberskega polotoka, kjer so še danes, od neolitika (4000 let pred našim štetjem) ali celo paleolitika (9000 let pred našim štetjem). To jih tudi loči od ostalih prebivalcev Španije, ki jih Baski imenujejo prišleki. Baski, kljub temu da jih je malo in so omejeni na določenem prostoru, so se skozi leta uspešno upirali vsrkavanju zavojevalskih in sosednjih kultur. Kljub izgubi politične neodvisnosti jim je uspelo ne le ohraniti edinstven jezik in materialno kulturo, temveč tudi značilno fizično identiteto, ki jih loči od ostalih narodov¹(Collins 1986: 2).

Na podlagi arheoloških in drugih dokazov lahko z gotovostjo trdimo, da je bila dežela, kjer danes prebivajo Baski, naseljena od približno leta 7500 pred našim štetjem, vendar pa doslej še ni bilo moč z zanesljivimi dokazi teh prvih naseljencev povezati z Baski (MacClancy 1993: 98).

Baskovsko identiteto je seveda potrebno določiti na kulturni in ne fizični osnovi. Vendar pa tudi tu trčimo na težavo. Skoraj nemogoče je govoriti o baskovski materialni kulturi, ne le v obdobju predzgodovine, temveč tudi v obdobju starega in srednjega veka.

1.1.1 Jezik (*baskovščina - euskera*)

¹Baski so prepričani, da imajo v primerjavi z ostalimi evropskimi narodi drugačno kri. Raziskave so potrdile, da ima nesorazmerno velik odstotek Baskov krvno skupino 0 (55 odstotkov, medtem ko ima to krvno skupino le 40 odstotkov Špancev in 43 odstotkov Francozov), medtem ko sta krvni skupini B in AB pri Baskih še redkejši kot pri ostalih Evropejcih. Krvno skupino B imajo trije odstotki Baskov (devet odstotkov Špancev in 10,5 odstotka Francozov), skupino AB pa 1,5 odstotka Baskov (4,5 odstotka Francozov in prav toliko Špancev). Prav tako je med Baski najvišji odstotek ljudi na svetu, ki imajo krvno skupino z negativnim Rh faktorjem (MacClancy 1993: 99-101).

Jezik je edino zadovoljivo orodje, s katerim je mogoče raziskati vprašanje baskovske identitete in izvora. Starodavnih dokazov o baskovščini ni. Najstarejši ohranjen pisni dokument je iz poznega srednjega veka (gre za knjigo pesnika Bernarda Etxepareja iz leta 1545). Kljub temu da je baskovski jezik najboljša opredelitev baskovskega naroda, pa zgodovinski dokumenti o obstoju Baskov s strani drugih narodov obstajajo že kako tisočletje pred prvim pisnim zapisom baskovščine (Collins 1986: 9).

Pri baskovskem jeziku je zanimiva določena jezikovna anomalija. Jeziki zahodne Evrope spadajo med indoevropske jezike, kar pa ne velja za baskovščino. Še več, baskovščina je iz vseh strani obdana z romanskimi jeziki, ki izvirajo iz latinščine. Baskovščina je torej, kot piše Veyrin (1955: 77), neke vrste povsem osamljen jezikovni otok.

Splošno sprejete razlage umestitve baskovščine ni. Teorij o povezavi z drugimi jeziki je sicer v izobilju, vendar pa nobena ni dosegla splošne sprejetosti v strokovnih krogih. Jezikovna analiza baskovščine tako ostaja zelo kontroverzno polje raziskave. Vse teorije imajo svoje privržence, vendar pa nobena med njimi še ni z gotovostjo dokazana (Lasagabaster 2001: 403).

Vaskoiberizem

Na podlagi te teorije naj bi bila baskovščina ostanek jezika, ki se je govoril v številnih, če ne celo vseh predelih Iberskega polotoka, dokler niso na območje prišli Rimljani. Teorija namiguje, da so Baski potomci iberskih ljudstev². Dokazov, ki bi teorijo podpirali, je malo, saj je sledi o iberskem jeziku zelo malo in gre predvsem le za napise na kovancih in krajevna imena (Collins 1986: 10, 16-30, MacClancy 1993: 121).

Povezava baskovščine in kavkaških jezikov

²Izvor iberskih ljudstev je precej nejasen. Nekatere teorije pravijo, da gre za ljudstva severnoafriškega porekla, ki so v prvi polovici prvega tisočletja pred našim štetjem zasedala večji del južne in osrednje Španije in so imela močan kulturni in jezikovni vpliv tudi na Kelte.

Teorija govori o podobnosti baskovščine s kavkaškimi jeziki, kot je na primer gruzijsščina in drugi neindoevropski jeziki. Jezikoslovci so ugotovili povezave med baskovščino in nekaterimi še živečimi kavkaškimi jeziki, predvsem kar zadeva glasoslovje, gramatične korene in nekatere pripone (Veyrin 1955: 89). Nekateri zelo priznani strokovnjaki, kot piše Collins (1986: 10), govorijo celo o obstoju skupnega kavkaško-baskovskega plemena, od katerega naj bi se odcepila baskovska veja in ob koncu neolitika migrirala na območje Pirenejev. Vendar pa je podobnosti med jeziki premalo, da bi lahko potegnili gotove zaključke.

Povezava baskovščine z afriškimi jeziki

Še tretja teorija, ki jo zastopa manjše število avtorjev, pa govori o sorodnosti baskovščine s severnoafriškimi jeziki (Lasagabaster 2001: 402).

V zvezi z baskovščino je le ena stvar, glede katere ni sporov. Baskovščina je neindoevropski jezik in kot tak edini v zahodni Evropi. Poleg baskovščine so v Evropi neindoevropski jeziki le še finščina, madžarščina in estonščina, ki pa so med seboj povezani in tvorijo skupino ugrofinskih jezikov. Povezava baskovščine z ugrofinskimi jeziki ni značilna.

Baskovščina je po glasovih blizu španščini, vidnejše razlike so te, da ne ločuje širokih in ozkih o-jev in e-jev, nima ž-ja in polglasnika ter pozna vmesni glas med s-jem in š-jem, ki se zapisuje s "s"; medtem ko glas s pišejo z "z" in š z "x". Baski poznajo jakostno in tonično naglaševanje ter govorijo v nenavadni in izraziti melodiji. Avtor več učbenikov baskovščine je zapisal, da je govorica takšna, kot bi bili poudarjeni vsi zlogi. Kot navaja Trobevšek (2001: 28), besednjak ni obsežen; štel naj bi okrog 200.000 besed, vendar obstaja kakšnih 200 obrazil, ki ga bistveno razširjajo.

1.1.2 Izvor Baskov

Očitna razlaga te jezikovne osamitve in starodavnost jezika je, da so Baski edini preživeli potomci predindoevropskega prebivalstva v Evropi. Na nek način so Baski očitno preživeli obdobje indoevropskih migracij v bronasti dobi (2500 – 1000 let pred našim štetjem). Tako so ostali starodavni otok med novimi ljudstvi. Vendar pa tega ni

mogoče arheološko potrditi, saj arheologija kot taka ne more odgovoriti na vprašanje, ali so neki arheološki ostanki dejansko ostanki ljudstva, iz katerega izvirajo Baski. Dokazov, ki bi podprli zadovoljujočo razlago, tako ni.

Medtem ko nekateri avtorji zatrjujejo, da so Baski potomci Mediterancev iz neolitika, ki so prišli z juga in na območje prinesli kmetijstvo in živinorejo, pa drugi avtorji trdijo, da so sedanji prebivalci baskovske dežele potomci prvotnih prebivalcev gorskih območij iz bronaste dobe. Različna mnenja številnih avtorjev le dokazujejo, da izvor Baskov ostaja odprto vprašanje (MacClancy 1993: 98).

Trdnega dokaza – antropološkega, arheološkega ali jezikovnega –, na podlagi katerega bi lahko trdili, od kod so prišli Baski, kdaj in kako so se utrdili na območju zahodnih Pirenejev, torej ni. Tako vsaj do prve pisne omembe Baskov ne moremo z gotovostjo govoriti o zgodovinski dimenziji Baskov.

1.2 BASKI V ANTIKI

Antični rimski zgodovinarji so bili prvi, ki so dokumentirali obstoj posebne skupine na območju Pirenejev, ki je govorila jezik, ki ga njeni sosedi niso razumeli (Davis 1997: 63). Pisali so o različnih narodih na območju med Pireneji, reko Garonne in Atlantskim oceanom: Viskajcih (*Vascones* – gorski ljudje) na območju pokrajine Navarra, Bardulih (*Vardulis*) na območju Guipúzcoe in Karistih (*Caristis*) na območju Vizcaye. V zadnjem tisočletju pred našim štetjem se je baskovski vpliv širil od reke Garonne do Aragone in Vizcaye. Kelti, ki so Galijo zavzeli okoli 500 let pred našim štetjem, niso nikoli zasedli tega območja. Kot piše Collins (1986: 32-38), pa je keltska kultura na prehodu v naše štetje kljub temu vplivala na Baske na področju kmetijstva in železarstva.

Leta 72 pred našim štetjem se je rimski poveljnik v Iberiji Sertorius s pomočjo Viskajcev in Kantabrov uprl Rimljanom in Pompejcem. Po zmagi je okupiral Navarro in Álavo ter ustanovil Pamplono kot regionalno središče. Za tem so Rimljani postopoma do leta 19 pred našim štetjem zasedli celotni Iberski polotok, ga romanizirali in pokristjanili prebivalce. Ena njihovih najpomembnejših cest iz Bordeauxa v Astorgo je prečkala tudi baskovsko deželo. Na tej poti so Rimljani na najbolj zahodnem delu Vizcaye izkoriščali

nahajališča železove rude in zato podpirali razvoj železarstva. Rimljani se sicer nikoli niso mogli ali želeli naseliti v navarrskih dolinah, kljub temu se je takrat začela latinizacija in pokristjanjevanje baskovske dežele.

Načeloma so v mestih bivali Rimljani, medtem ko so Baski iz hribov prišli le zaradi menjave blaga z njimi. Kot pa kaže, Rimljani dejansko niso nikoli razširili nadzora nad Baski, ki so živeli v hribih. Baski, ki so živeli v okolici Pamplone, pa so se prilagodili prisotnosti Rimljanov, vendar pa ni znano v kolikšni meri.

Najstarejše zapiske o politični organiziranost med Baski je najti v delih grških in rimskih geografov, ki so opisovali štiri plemena, ki so govorila različna baskovska narečja. Prvo pisno omembo v zvezi z Baski je tako najti v delu Straba, ki jih je opisoval kot Viskajce. Paulinus Akvitanski je Baske opisoval kot neverujoče barbabe, ki niso hoteli opustiti svojih slabih običajev. Ker so bili Rimljani pretežno v mestih, baskovska kultura pa je bila osredotočena predvsem na podeželje, so bili odnosi med Rimljani in Baski precej prijateljski (http://www.ehj-navarre.org/navarre/na_history_intro.html, 23. 5. 2004).

1.3 BASKI V SREDNJEM VEKU

1.3.1 *Krščanstvo*

Krščanstvo je prodrlo v Baskijo v tretjem in četrtem stoletju z juga. Središče krščanstva je bila Pamplona, kjer so imeli svojega škofa že v času Vizigotov. Poganstvo je izumrlo pred 11. stoletjem, nekateri ocenjujejo, da celo v osmem stoletju. Manaricua (1971: x) sicer piše, da "bi bilo absurdno pričakovati, da je poganstvo povsem izginilo s prihodom krščanstva. Tako kot na podlagi krščanskih napisov ne moremo trditi, da je bila baskovska dežela spreobrnjena v krščanstvo, tudi ne moremo na podlagi poganskih napisov trditi, da je bila dežela še naprej poganska" (<http://www.buber.net/Basque/History/shorthist.html>, 23. 5. 2004).

1.3.2 *KrALJEVINA PAMPLONA / NAVARRA*

Baski, ki dotlej nikoli niso tvorili enotne politične tvorbe, so se začeli politično združevati v Vojvodini Vaskoniji. Vojvodina, ki je obsegala območje med reko Ebro in obrežjem reke Garonne, je nastala v začetku sedmega stoletja. Francoski letopisec iz tistega časa Fredegair je pisal, da je bil prvi vojvoda Vaskonije Genial (602), vsilili pa naj bi ga Franki.

Baski naj bi nato postali neodvisni in v začetku 9. stoletja ustanovili kraljevino Pamplono, prvi kralj prve baskovske kraljevine pa je bil Inigo de Arizta. V tem času so se Baski še vedno borili proti Frankom na severu in proti Arabcem na jugu. Kralj Inigo je bil član družine Iniguez, ki je ostro nasprotovala teritorialnemu lastništvu Frankov južno od Pirenejev in je veliko prispevala k združitvi Baskov v kraljestvo.

1.3.2.1 Razvoj kraljevine od združitve prek njenega viška do zatona

Leta 824 so Baski v bitki pri kraju Roncesvalles premagali Franke. Po zmagi so Iniga de Arizta okronali kot prvega kralja Pamplone. V kraljevini Pamploni, kot je bilo tudi v drugih kraljevinah na polotoku, suvereni niso imeli absolutne oblasti nad podrejenimi subjekti. Pomembne privilegije je imelo tudi plemstvo, ki je dejansko vladalo v kraljevinah, pobiralo davke in izkoriščalo zemljo.

V prvih desetletjih 11. stoletja je kraljevina Navarra, kot se je kasneje preimenovala iz kraljevine Pamplone, dosegla višek. Obsegala je vsa območja, kjer je živelo baskovsko govoreče prebivalstvo, ne le območja južno od Pirenejev, temveč tudi območja severno od Pirenejev. To širjenje moči in ozemlja je Navarra dosegla pod kraljem Sanchem Garcesom III., ki je postal znan kot Sancho Veliki, vladal pa je med letoma 1004 in 1035. Širjenje ni šlo toliko na račun muslimanov na jugu kot na račun sosednjih krščanskih kraljevin (Collins 1986: 180-181).

Združitev vseh Baskov v eno kraljestvo pa žal prav gotovo ni bil eden od ciljev kraljev, ki so mu vladali. Pojem baskovska država je bil v tem obdobju še vedno tako tuj kot stoletja pred tem. Za zunanje opazovalce je bila baskovska združitev zgolj v funkciji združitve ljudi, ki govorijo isti jezik, ki se močno razlikuje od jezikov, ki jih uporabljajo na sosednjih območjih. Za same Baske prav tako ne moremo trditi, da je obstajal občutek narodne, jezikovne ali kulturne enotnosti, ki bi bila močnejša od

njihovih notranjih delitev in očitne ohlapnosti socialne strukture. Collins (1986: 180) piše, da tako oblikovanje kraljestva, ki jih je vse združilo v enotno politično tvorbo, kot tudi vladanje monarha baskovskih korenin, ki je po vsej verjetnosti tudi govoril baskovščino, ni imelo vpliva na njihovo samozavedanje in težnje.

Večina prebivalstva kraljevine Navarre je v tem času govorila baskovsko, vendar pa tega ni moč potrditi v uradnih dokumentih tistega časa. Vsi pravni in administrativni dokumenti so bili namreč pisani v latinščini. V tem času se sicer že pojavijo prvi dokazi lokalnega, narečnega romanskega jezika, iz katerega se je nato razvila kastiljščina. Kastiljščina oziroma španščina je imela nato pred seboj v srednjem veku lepo prihodnost v književnosti, kar pa žal ne velja za baskovščino. Do 15. stoletja, ko je bilo napisanih le nekaj baskovskih pesmi³, o baskovščini sploh ne moremo govoriti kot o literarnem jeziku. Tudi teh nekaj pesmi pa je bilo le skromen začetek, saj v t. i. zlati dobi španske literature v 16. in 17. stoletju baskovščina ni imela svojih zastopnikov. V tem času so bila baskovska tiskana besedila omejena na manjše število prevodov, predvsem katekizmov in pobožnih del. Vzpon posvetne baskovske literature je tako moč zaznati šele v 19. stoletju.

O kraljevini Navarri je zato težko govoriti kot o baskovski kraljevini predvsem zaradi zavračanja baskovščine kot sredstva visoke kulture. Baskovščina je tudi v tem času ostala jezik kmetov ter pastirjev in ni postala jezik višjih slojev družbe v mestih in na sodiščih. To ne pomeni, da baskovski voditelji niso govorili ali razumeli baskovščine, vendar pa baskovščine niso imeli za jezik, ki bi bil primeren za administrativne zadeve ali literaturo. Kot poudarja Collins (1986: 184, 185), so k razumevanju kraljevine Navarre kot baskovske kraljevine škodila tudi številna baskovska narečja in pomanjkanje baskovskega zavedanja lastne identitete.

Baskovska politična enotnost ni preživela smrti Sancha Velikega. Takrat se je

³Prva knjiga v baskovščini je izšla leta 1545, in sicer gre za knjigo z naslovom *Linguae Vasconum Primitiae* avtorja Bernarda Etxepareja. V knjigi avtor izraža svoj ponos, ker je prvi baskovski pisatelj z izdanim delom, in poziva svoje rojake, naj se mu pridružijo v njegovi nalogi preobrniti baskovski jezik v jezik visoke kulture (Lasagabaster 2001: 403). Leta 1571 je izšel prevod svetega pisma (*Jesus Christ Gure Jaunaren Testamentu Berria*), ki velja za klasično delo v baskovskem jeziku (Vodopivec 1975: 89).

namreč kraljestvo razdelilo med njegove sinove. Naraščajoča moč sosednje Kastilje je baskovske pokrajine Álava, Vizcaya in Guipúzcoa postopoma prinesla v roke njenih vladarjev in jih odtrgala nadzoru Navarre. Najprej je Navarro zapustila Vizcaya in se leta 1076 priključila Kastilji. Dobro stoletje kasneje, leta 1200 se je Kastilji priključila še Guipúzcoa, medtem ko je Álava postala del Kastilje leta 1331. Spričo vse močnejših sosednjih kraljestev je Navarra počasi postala najmanjša kraljevina na polotoku, Baski pa so bili, kot pred Sanchem Velikim, ponovno pod različnimi monarhijami (Collins 1986: 186-187).

Navarra se je več kot 400 let borila proti Kastilji in drugim sosednjim kraljestvom⁴. 16. julija 1512 je kastiljska vojska prečkala mejo med Navarro in Kastiljo. Odpor Navarre ni trajal dolgo. Julija leta 1515 je kastiljski kralj Fernando uradno priključil Navarro v kraljestvo, ki je kasneje postalo špansko kraljestvo. Ob tem je prebivalcem Navarre obljubil ohranitev *fuerosov* (več o teh v poglavju 1.3.3) in njihovih običajev ter relativno avtonomijo.

V začetku 16. stoletja so tako Baski izgubili svojo kraljevino. Baskovske province med seboj niso bile več povezane, so pa ohranile relativno avtonomijo znotraj Kastilje. Same so pobirale davke brez prispevka kralju, organizirale so lastno vojsko in niso bile podvržene služenju vojaškega roka izven svojega ozemlja, njihove pravice in svoboščine pa so jim zagotavljali *fuerosi* in lokalne ljudske skupščine. Kljub obljubi po relativni avtonomiji baskovskih provinc pa so španski kralji že kmalu pokazali željo po centralizmu. V začetku 17. stoletja so odločili, da morajo predstavniki skupščin v Guipúzcoi in Vizcayi obvladati kastiljski jezik, notarji pa so morali svoje uradne dokumente pisati v kastiljščini (<http://www.buber.net/Basque/History/shorthist.html>, 25. 5. 2004).

Leta 1659 se je s Pirenejskim sporazumom končal tudi večletni konflikt med

⁴Na severnem delu Iberskega polotoka so v srednjem veku poleg kraljevine Navarre nastale še štiri samostojne krščanske države, ki so z osvajanjem (*reconquista*) širile ozemlja proti jugu: Asturija-León, poznejša Kastilja, ki je med vsemi postopoma postala najmočnejša, na zahodu Portugalska, na vzhodu grofija Barcelona, ki se je leta 1137 s kraljevino Aragonijo povezala v personalno unijo (Natek in Natek 1999: 175).

Francijo in Španijo. Sporazum je dokončno določil mejo med državama in od takrat zgodovine baskovske države ne moremo ločiti od zgodovine držav, v katero so bile določene baskovske province vključene. Province Labourd, Basse-Navarre in Soule so postale del Francije, province Vizcaya, Navarra, Guipúzcoa in Álava pa del Španije.

Španske baskovske province, predvsem obmorski Vizcaya in Guipúzcoa, so v tem času veliko pridobile z kolonizacijo Amerik. Okrepilo se je pomorstvo, trgovina in domača obrt, gospodarska rast pa je prispevala tudi k demografski rasti.

1.3.3 *Fueros* – temelj baskovske avtonomije

Ljudstvo v Navarri je oblikovalo t.i. *fuerose* ali zakone, ki so določali njihov politični sistem in varovali njihovo neodvisnost in identiteto. *Fuerosi* so se pojavili v Navarri v 12. stoletju med vladavino navarrskega kralja Sancha V. Modrega kot zbir zakonov, ki so izhajali iz predhodnih preprostih določil, ki so prebivalcem novoustanovljene kraljevine zagotavljali določene pravice in privilegije. *Fuerosi* so bili oblikovani kot zbir dveh tipov zakonov, in sicer tistih, ki določajo zasebno sfero, in drugih, ki urejajo politične in gospodarske odnose (http://www.ehj-navarre.org/navarre/na_history_intro.html, 23. 5. 2004).

Fuerosi so bili tradicionalni zakoni, ki so določali pravice ljudskih skupščin in pravila dedovanja. Lokalne skupščine so imele v rokah praktično vso lokalno upravo: razpolagale so z vodo in gozdovi, skrbele za pašnike, ceste in mostove, upravljale s katastrskimi knjigami, nadzorovale trgovino... Baski so imeli tudi avtonomno sodstvo. Posebno ponosni pa so bili na privilegij, ki je določal, da jim ni potrebno služiti vojske izven dežele. Kmetje, ki so tvorili večino prebivalstva, so bili v glavnem svobodni in niso poznali podložništva. Oblast kraljevih zastopnikov in predstavnikov posameznih fevdalnih gospodov je bila torej omejena, čeprav različna tako v posameznih obdobjih kot v posameznih deželah (Vodopivec 1975: 88).

Režim *fuerosov* je omejeval kraljevo oblast ter zagotavljal svobodo in zaščito pred samovoljo vladarja. Kralj na podlagi *fuerosov* ni mogel izdajati ali izvrševati zakonov ali dekretov brez predhodnega dovoljenja. Prav tako ni smel razglasiti vojne

in miru ali sprejeti kakršnekoli druge pomembne odločitve brez predhodne potrditve.

1.3.3.1 *Karlizem in karlistične vojne*

Ko je v 18. stoletju na španski prestol prišla veja Burbonov, se je pričela postopna centralizacija monarhije. V naslednjem stoletju, ko je umrl zadnji absolutistični vladar Španije Ferdinand VII., je prestol zasedla njegova hči Izabela II., njej pa se je uprl brat Karel. Sledile so tri vojne med karlisti (prvrženci Karla in zagovorniki absolutistične monarhije) in liberalci (prvrženci kraljice Izabele II.).

Baski so v teh vojnah podpirali karliste, ki so jim bili zaradi poudarjanja tradicionalizma ter ponovne vzpostavitve tradicionalnih privilegijev, *fuerosov*, in avtonomnih institucij precej bližje kot liberalci, ki so zagovarjali centralizem in ateizem (Keating 1993: 209).

Fuerosi so se v 19. stoletju postopoma zmanjševali. Leta 1839 je bila odpravljena prosta trgovina, odpravljene so bile carinske omejitve med Španijo in baskovskimi provincami. Leta 1876 so se karlistične vojne končale z zmago liberalcev, Baski pa so izgubili deželno avtonomijo in *fuerose*, ki so jih liberalci ukinili v imenu demokratičnih pravic, ki naj bi bile enake za vse prebivalce Španije. Keating (1993: 211) piše, da je Baskom tako ostal le t. i. gospodarski dogovor (*concierto economico*), na podlagi katerega so lahko baskovske province same pobirale davke, Madridu pa pošiljale dogovorjeno vsoto.

1.3.4 *Temelja baskovske identitete – jezik in fuerosi*

Baskovska identiteta je takrat temeljila tako na etnično-jezikovni kot tudi na zgodovinsko-politični identiteti. Baskovski narod je bil neločljivo povezan s svojim jezikom, kar dokazuje celo baskovsko besedišče v tistem času. Baskovščina je v tem času poznala za Baske le izraz *euskaldun*, ki dobesedno pomeni "tisti, ki ima baskovski jezik". Svojo deželo so imenovali *Euskal Herria*, kar dobesedno pomeni "baskovsko govoreči narod". To pomeni, da koncept baskovske dežele takrat ni temeljil na ozemlju, temveč na

jeziku oziroma kulturi – bolj kot baskovska dežela jim je bil pomemben baskovski narod oziroma, kot so sami pravili, baskovsko govoreči narod. V tistem času je bil baskovski jezik baskovski narod (Južnič 1993: 287).

Drug pomemben aspekt baskovske identitete (zgodovinsko-političen) so bili *fuerosi*. Postali so temelj in glavni dokaz tega, da so Baski nekoč bili suveren narod, kljub temu da so imele podobne zakone tudi druge španske pokrajine in da španska krona baskovske dežele nikoli ni priznavala kot edinstveno politično enoto (www.ehu.es/diaz-noci/Conf/C17.pdf, 20. 3. 2005). Šele s *fuerosi* se je pojavila baskovska politična identiteta oziroma zgodovinski spomin kot eden ključnih elementov njihove identitete. Do takrat se Baski, kljub temu da so bili nekoč združeni v svoji kraljevini, niso videli kot neka politična enota.

1.4 BASKOVSKI NACIONALIZEM⁵

1.4.1 Strukturni predpogoji baskovskega nacionalizma

Baskovski nacionalizem je potrebno razumeti v okviru procesa, v katerem je Španija oblikovala politično enotnost. V središču procesa je bila želja po hegemoniji s strani tradicionalno avtoritarne kraljevine Kastilje. Preko porok v dinastijah in vojaških zavojevanj si je poskušala pridobiti nadzor nad celotnim španskim ozemljem (Medhurst 1987: 3).

Baskovske province so v primerjavi z drugimi te svoje lokalne zakone in

⁵Nacionalizem lahko opredelimo kot zavest o identiteti, pripadnosti narodu. Je zavedanje različnosti v tej pomembni, ločeni pripadnosti. Je določeno stanje duha, psihološka pogojenost, v njej pa prav pogosto prepričanje, da je narod nezlomljiva oblika družbene organizacije, okvir varnosti in kreativne kulturne energije. Nacionalizem je nekakšna združevalna ideologija, ki ji je referenčna družbena skupnost narod. Politični nacionalizem lahko razdelimo v več kategorij, baskovski pa spada med tiste nacionalizme, ki jih lahko opredelimo kot napore, ki so usmerjeni k vzpostavitvi, graditvi ali konsolidaciji že obstoječih etničnih, kulturnih in tudi gospodarskih vezi. Tak nacionalizem skuša stopnjevati zavest o trajanju legitimnosti in realnosti vezi, ki jih je zgodovina že potrjevala (Južnič 1981: 135).

privilegije zelo dolgo obdržale nedotaknjene. Bile so med zadnjimi, ki so odpravile *fuerose*, na podlagi katerih je vsaka od štirih baskovskih provinc vodila ločeno administracijo. *Fuerosi* so izvzemali lokalno prebivalstvo od vojaške obveznosti in plačevanja davkov, provincialnim skupščinam pa omogočale veto na kraljeve odredbe. Institucije, ki so nastale na podlagi *fuerosov*, so preživele številne poskuse centralizacije. Toda ideologija, ki je podpirala njihovo ohranitev, ni bil nacionalizem, temveč "*fuerizem*". Temelj *fuerizma* je bila zgodovina – za legitimizacijo nadaljnjega obstoja *fuerosov* so uporabili starodavnost, plemenitost, koristnost in demokratični značaj tradicionalnih baskovskih pravic. Dolgo vztrajanje *fuerosov* in poskusi centralistov za njihovo ukinitvev razlagajo tudi dejstvo, zakaj so bili karlisti, ki so bili sicer gibanje, ki je delovalo na območju celotne Španije, v Baskiji tako močni (Conversi 1997: 46).

Medtem ko so ukinitvev *fuerosov* neradi sprejeli v Álavi in Guipúzcoi, pa je bil upor proti ukinitvi še veliko močnejši v Vizcayi. Kot odziv na njihovo ukinitvev so Baski podprli vsakršno gibanje, ki je nasprotovalo centralizmu. Ukinitvev *fuerosov*, ki so bili za Baske tako simbol kot tudi orodje gospodarske avtonomije, je pomenila še dodatno poslabšanje odnosov med Baski in Madridom. Bila je ključni predpogoj za kasnejši pojav baskovskega nacionalizma.

Drug ključni element pri razvoju baskovskega nacionalizma je bila industrializacija baskovske pokrajine. Modernizacija in industrializacija, z njima pa tudi priseljevanje, nista bili zgolj gospodarska zadeva, prebili sta se namreč v vsak del baskovske družbe. Kot piše Conversi (1997: 48), lahko imamo modernizacijo za usodno rano, za katero je baskovski nacionalizem trdil, da je pravo zdravilo.

1.4.2 *Euskaros in Euskalerriacos – poskus baskovskega preporoda*

Pred pojavom nacionalizma je tudi v Baskiji prišlo do manjšega kulturnega oživljanja. Središče *renacimiento euskerista* je bilo v Navarri in deloma tudi v Vizcayi. V Pamploni je bila tako leta 1878 ustanovljena *Asociación euskera*, njen cilj pa je bil študij in širjenje baskovskega jezika, literature, zgodovine in dediščine. Njeno članstvo (člani organizacije so se imenovali *euskaros*) je bilo omejeno na

intelektualce, tako da se podpora organizaciji nikoli ni razširila na širše prebivalstvo. *Asociación euskera* se je postransko ukvarjala tudi s politiko, toda njena glavna dejavnost je bila organizacija tekmovanj v poeziji, podeljevanje nagrad za zgodovinske raziskave in organizacija jezikovnih in glasbenih tečajev ter predavanj (Conversi 1997: 50-53).

V Bilbao je bila leta 1876 ustanovljena še ena, bolj politično usmerjena organizacija *Euskalerrria*. Večina njenih članov (imenovali so se *euskalerrriacos*) se je kasneje pridružila nacionalistični stranki "očeta" baskovskega nacionalizma Sabina Arane.

Podobnosti med *euskaros* iz Navarre in *euskalerrriacos* iz Vizcaye so bile omejene na podporo *fuerosom* in redke kulturne dejavnosti. Medtem ko se je Vizcaya v tem obdobju soočala z naraščajočo modernizacijo in so zato *euskalerrriacos* delovali tudi politično, je družbena struktura v Navarri ostala pretežno ruralna, zato so *euskaros* ostali privrženi predvsem kulturnim dejavnostim. Conversi (1997: 52) piše, da so *euskalerrriacos* postali nacionalisti ali celo separatisti, medtem ko se *euskaros* niso premaknili dlje od regionalizma in so bili pogosto celo monarhisti.

1.4.3 *Sabino Arana y Goiri*

Za redke nacionalizme v modernem svetu lahko rečemo, da jih je ustanovil in oblikoval en sam človek, toda baskovski nacionalizem je glede tega izjema, saj lahko večino njegovih simbolov in vrednot pripišemo enemu samemu človeku, in sicer Sabinu Arani y Goiriju (1865 – 1903). Arana je sam oblikoval prvi politični program, skoval njegovo ime, definiral geografske razsežnosti, oblikoval prvo politično organizacijo, napisal himno in oblikoval baskovsko zastavo. Obletnico Aranovega "nacionalističnega razodetja" vsako leto celo praznujejo kot baskovski praznik (*Aberri Eguna*).

Prvi politični program modernega baskovskega nacionalizma najdemo v Aranovi knjižici *Vizcaya por so independencia* iz leta 1892 (Letamendia 1977: 123). V začetku je Arana govoril le o Vizcayi in ne celotni baskovski deželi, saj je bila Vizcaya zibelka baskovske industrializacije in delavnica socialnih sprememb, ki so

prišle z industrializacijo. To je bila tudi provinca, ki se je najbolj upirala ukinitvi *fuerosov*. Neologizem *Euzkadi*⁶, ki ga je izumil Arana, je bil kasneje sprejet kot nacionalno ime za baskovsko deželo. Arana je geografske razsežnosti *Euskadie* utemeljil z izrekom *Zazpiak-bat* (sedem v eni) in v formuli "4 + 3 = 1"⁷. V Bilbao je ustanovil prvo nacionalistično organizacijo, ki je kasneje dobila ime PNV (*Partido Nacionalista Vasco* – Baskovska nacionalistična stranka). Neuradno je bila PNV oblikovana leta 1895, njen politični urad pa dve leti kasneje. Leta 1895 je Arana sestavil tudi himno PNV (*Gora ta Gora*), ki je skoraj stoletje kasneje leta 1980 postala uradna himna baskovske avtonomne skupnosti in je danes baskovska nacionalna himna. Arana je oblikoval tudi baskovsko zastavo, ki jo je poimenoval *Ikurriña*, od leta 1936 pa je zastava uradna baskovska zastava (Conversi 1997: 53, 54, Letamendia 1977: 125).

Arana je bil sprva karlist, kasneje pa je ugotovil, da je karlizem neuporaben za napredek na področju baskovskih pravic. Sprva se je ukvarjal s filologijo, vendar pa se je nato zaradi neuspeha na tem področju posvetil drugim področjem in začel zagovarjati nacionalistično ideologijo, v kateri pa presenetljivo nikoli ni bil osrednji element jezik, temveč rasa. Imigracija je eden od faktorjev, s katerim lahko razložimo Aranovo opustitev kulturnega nacionalizma. Namesto da bi poskušali oživiti in ohraniti širjenje baskovščine, so Arana in njegovi privrženci jezik celo uporabili kot etnično prepreko proti tujim infiltracijam. Aranov cilj ni bila ohranitev jezika, temveč ohranitev "edinstvene" baskovske rasne čistosti, ki ločuje avtohtono prebivalstvo od prišlekov, ki jih je imenoval *maketos*⁸ (Letamendia 1977: 123, 124; Conversi 1997:

⁶Novodobni baskovski jezikoslovci so v svojih prizadevanjih, da bi oddaljili jezik od Aranovih prepričanj, spremenili pravopis in črkovanje številnih besed. Med drugim so v številnih besedah črko "z" zamenjali s črko "s", tako da danes Baski ne pišejo več *Euzkadi*, kot je to zapisal Arana, temveč pišejo *Euskadi*.

⁷Arana ima v mislih štiri baskovske province v Španiji (Navarra, Vizcaya, Álava, Guipúzcoa) in tri v Franciji (Labourd, Basse-Navarre, Soule), ki naj bi se združili v svobodni *Euskadii*.

⁸Kot pravi Arana (Conversi 1997: 173), "ne gre toliko za govorjenje tega ali onega jezika, temveč za razliko med jeziki, ki je sredstvo, s katerim se ubranimo okužbe Špancev in se izognemo mešanju dveh ras. Če bi se naši zavojevalci naučili *euskeru*, bi jo morali mi opustiti."

60).

Arana je trdil, da so Baski in Španci pripadniki različnih ras, ki nimata ničesar skupnega. Po njegovih besedah je baskovska rasa čistokrvna, kar pa ne velja za špansko. Kot piše MacClancy (1993: 105), je imela po njegovem prepričanju rasna raznolikost tudi pomembne posledice na vedenje obeh narodov. Preprosto povedano, so bili *maketos* v primerjavi z Baski neumni.

Arana je raso uporabil kot obrambno oviro, s katero bi lahko preprečili korupcijo baskovskih vrednot in kulture z zunanjimi posegi. Korenine tega izolacionističnega prepričanja sta negotovost in pesimizem glede možnosti asimilacije tujcev. Arana se je sicer veliko ukvarjal z baskovščino, med drugim jo je poskušal očistiti hispanicizmov⁹, toda vsa svoja prizadevanja je razvrednotil s tem, ko je pri definiranju glavnih elementov naroda jeziku pripisal drugoten pomen. Jezik in tudi ozemlje sta bila vedno manj pomembna elementa narodne edinosti kot rasa¹⁰ (MacClancy 1993: 105).

Dodaten razlog za Aranovo odločitev v prid rasi je dejstvo, da je v mestih le redko kdo govoril baskovščino. Prav tako se je bal, da bi se imigranti utegnili jezik naučiti in bi tako lahko moralno ogrozili avtohtone Baske. Kljub temu pa Arana ni mogel v celoti zanikati tradicionalnega pomena jezika za razlikovanje Baskov od drugih narodov.

Druga značilnost Aranovega nacionalizma je vrsta krščanskih idej, ki so ostale branik PNV do danes. Predvsem velja poudariti, da je Arana zagovarjal nenasilne metode za doseganje ciljev. Kot navajata van Ammersfoort in Mansvelt Beck (2000: 450), so religiozni temelji Aranovega programa zajeti v motu JEL (*Jaungoikua eta Lagizarra* – Bog in stari zakoni). Za Arano je bil narod razširjena družina in ta družina je bila tesno povezana z bogom. Narod, tako Arana, je potrebno zavreči, če se

⁹Arana je izvedel tudi pravo črkopisno reformo, v duhu baskovske samobitnosti je španski črki "s" in "c" zamenjal s črkama "z" in "k" (Trobevšek 2001: 28).

¹⁰"Dokler obstaja dober pravopis in dober slovar, je moč jezik ponovno obnoviti, tudi če ga nihče več ne govori. Rase, ko je enkrat izgubljena, pa ni moč ponovno oživiti" (Arana, citirano po Conversi 1997: 176). Arana je menil, da je boljše imeti družbo rasno čistih Baskov, ki govorijo špansko in živijo kjerkoli na svetu, kot pa mešano prebivalstvo, ki živi v Baskiji in blebeta v baskovščini (MacClancy 1993: 105).

ne uspe pokoravati bogu¹¹ (Conversi 1997: 64).

Baskovščina je sicer služila kot simbol naroda, vendar pa pri razumevanju, zakaj so baskovski nacionalisti v osnovi dajali večji poudarek skupnemu etničnemu izvoru, pomaga dejstvo, da je bolj arhaična in manj dostopna narava jezika povzročila večjo ranljivost lokalne kulture. Poudarek na skupni rasi bi lahko pomenil obrambno reakcijo baskovske družbe, ki se je počutila ogroženo. Posebna obramba lahko razloži tudi, zakaj so baskovski nacionalisti od samega začetka zagovarjali popolno politično neodvisnost (Medhurst 1987: 3).

¹¹Upoštevati moramo, da je bila glede na prednacionalistično baskovsko tradicijo tudi sama baskovščina povezana z bogom. Teološke razlage izvora baskovščine jo opredeljujejo kot skupen jezik ljudi pred Babilonskim stolpom. Duhovnik Dominique Lahetjuzan je na prelomu 19. stoletja imel baskovščino za prvi človeški jezik, ki se je govoril v rajskem vrtu. Duhovnik Diharce de Bidasouet pa je zatrjeval, da je baskovščina jezik, ki ga je govoril celo sam bog.

1.4.4 *Prve zmage nacionalistov*

Prvo volilno zmago so nacionalisti dosegli leta 1898 na volitvah v Vizcayi, ko je bil Arana izvoljen v provincialno skupščino. Na občinskih volitvah leta 1899 so nacionalisti dobili pet sedežev v mestnem svetu v Bilbao in tri v sosednjih mestih (Conversi 1997: 68).

PNV se je v tem obdobju pragmatično odmaknila od separatizma in postala bolj zmerna in usmerjena v regionalizem. To nekakšno drugo spreobrnitev Arane je po vsej verjetnosti navdihnil uspeh zmerne *Lliga Catalane* v Kataloniji leta 1901¹². Aranova zmerna evolucija pa je bila zgolj taktično sredstvo, s katero je želel pridobiti širšo podporo prebivalstva in vladajočih razredov v času velike krize PNV, medtem ko se, kot piše Conversi (1997: 69), svojim radikalnim prepričanjem nikoli ni odpovedal.

Arana je umrl leta 1903, star 38 let. Literatura je njegovo osebnost spremenila v tragično; postal je objekt skoraj religioznega čaščenja, nacionalisti so pričeli govoriti o njemu kot "bratu Jezusa Kristusa". Dejstvo je, da je bil Arana stroga in idealistična oseba, ki se je zavzemala za baskovsko dobro (Letamendia 1977: 126).

Leta 1903 je PNV v skupščini v Vizcayi dobila dva sedeža. Možno je, da je bil uspeh posledica dejstva, da je stranka postala bolj popustljiva in pragmatična in je tako posledično privabila širši krog privrženecv. Kmalu je PNV postala celo druga najmočnejša stranka v Vizcayi za konservativci (Conversi 1997: 69). Prva večja zmaga nacionalistov je prišla leta 1917 in je trajala do 1918. Kljub temu pa je bila njena moč omejena na Vizcayo, kjer so dobili absolutno večino, medtem ko so v Guipúzcoi in Navarri dosegali le obrobne rezultate.

1.4.5 *Prvi kongres baskovskih študij (1918) – primer kulturnega nacionalizma*

¹²Granja (1986: 18) piše, da je katalonizem začel vplivati na baskovski nacionalizem šele leta 1901. Kljub temu pa Arana Kataloncev ali Galicijcev ni imel za narod, imel jih je za del Španije. Po njegovem mnenju so bili le Baski upravičeni do "privilegija" ločenega naroda (Conversi 1997: 68).

Leta 1918 je skupina baskovskih humanistov, strokovnjakov, politikov in poslovnežev v kraju Oñante v Guipúzcoi oblikovala Družbo za baskovske študije (*Eusko Ikaskuntza*), piše Letamendia (1977: 100). Ustanovni člani Družbe za baskovske študije so delovali neodvisno od političnega nacionalizma. Številni nenacionalistični intelektualci so se zavzemali za oživitev baskovske kulture, ne da bi ob tem težili k neodvisni državi. Družba je predstavljala jasen primer kulturne mobilizacije kot gibanja, ki je avtonomno od političnega nacionalizma. Seveda je praktično nepredstavljivo, da bi do njega lahko prišlo brez predhodnih zmag nacionalistov.

V Oñanteju je bila istega leta ustanovljena tudi Akademija za baskovščino (*Euskaltzaindia*). Njen cilj ni bilo le delo na področju strukture baskovščine (oblikovanje slovnice, skladnje in slovarja), temveč predvsem izboljšati njen socialni status, predvsem kar zadeva prestižnost, pismenost, objavljanje in uporabo baskovščine v akademskem okolju (Conversi 1997: 71).

1.4.6 *Pod diktaturo Prima de Riverere*

Baskovski nacionalizem od Aranove smrti pa do leta 1931 ni doživel pomembnejših ideoloških sprememb. Določene manjše spremembe v ideologiji so bile zgolj del taktičnih premislekov. Conversi (1997: 73) piše, da se je PNV na lokalni ravni povezovala z drugimi, predvsem zmernimi strankami in neodvisnimi kandidati, nasprotovala pa je socialistom, in sicer zaradi njihove centralistične politike in ateizma.

Med prvo svetovno vojno je Španija ostala nevtralna, neuspešen vojaški poseg v Maroku leta 1921 pa je močno okrepil protimonarhistično gibanje. General Miguel Primo de Rivera je 13. septembra 1923 izpeljal državni udar in uvedel diktaturo po zgledu fašistične Italije (Natek in Natek 1999: 176). Kot enega od razlogov za državni udar je de Rivera navedel nujnost "iztrebiti slaba separatistična semena" (Letamendia 1977: 132).

Nov režim je zavladal s trdo roko. Prekrške zoper enotnost domovine je obravnavalo vojaško sodišče. Diktatura de Riverere je prisilila PNV v tajno delovanje,

njenega vodjo Elija Gallasteguija pa izgnala. Letamendia (1977: 132) piše, da so bili nacionalistični časnik *Aberri* (Domovina) in druge neodvisne izdaje prepovedani. Toda kot je primer v skoraj vseh diktaturah, so se z močjo represije okrepila tudi nacionalistična čustva. S padcem Prima de Rivere sta se tako katalonski kot tudi baskovski nacionalizem pojavila še močnejša, okrepljena z leti delovanja v tajnosti. Prav tako so pogoji tajnosti poudarili pomen kulture, saj so bile zaradi prepovedi političnih dejavnosti neformalne kulturne in folklorne skupine edini izhod za izražanje nacionalnih nazorov.

Padec generala de Rivere je spodbodel glavne protimonarhistične stranke, da so se srečale v San Sebastiánu (*Donostia*), kjer so oblikovale osnove za bodočo začasno vlado. Kljub temu da na srečanju baskovski nacionalisti niso sodelovali, pa so sodelovali katalonski nacionalisti, ki so skupaj z baskovskimi in katalonskimi republikanci od drugih republikanskih strank izsilili obljubo po regionalni avtonomiji.

Diktatura generala de Rivere je pripomogla tudi k združitvi različnih smislov baskovskega nacionalizma in mobilizirala še širši sektor. Voditelji baskovskega nacionalizma so leta 1930 pripravili srečanje v Vergari, kjer so se pojavili novi politični voditelji, ki so bili neobremenjeni z nekdanjimi političnimi rivalstvi. Kar jih je združilo, je bila vrnitev osnovnih Aranovih principov, ublažili so le njegov separatizem. Kot piše Conversi (1997: 74), sta rasa in religija ostali trdno ustoličeni kot temelj baskovske identitete.

1.4.7 *Baskovski nacionalizem v času druge republike*

Zaradi splošnega nezadovoljstva je general de Rivera leta 1931 dovolil občinske volitve, ki so jih dobili republikanci. De Rivera in kralj Alfonz XIII. sta emigrirala, republikanska večina je zmagala tudi na parlamentarnih volitvah in razglasila republiko. Keating (1993: 212) navaja, da je bila glavna naloga republike, ki je trajala od leta 1931 do konca državljanske vojne in zmage generala Franca leta 1939, ugoditi baskovskim in tudi katalonskim zahtevam po avtonomiji, ob tem pa ohraniti enotnost države.

Na parlamentarnih volitvah leta 1933 je PNV postala najmočnejša stranka v

regiji, saj je dobila 12 od 24 sedežev, rezerviranih za štiri baskovske province v parlamentu v Madridu. To je bil največji uspeh v zgodovini PNV.

Baskovska dežela je statut o avtonomiji dobila decembra leta 1935, le nekaj mesecev pred izbruhom državljanske vojne. To se je zgodilo potem, ko so bili med letoma 1930 in 1936 predlagani kar trije statuti o avtonomiji, šele zadnji pa je bil potrjen. Referenduma o predlaganem statutu o avtonomiji se je udeležilo 87 odstotkov volivcev v treh provincah, kar 84 odstotkov pa jih je statut tudi podprlo. Takoj, ko je bila ustanovljena avtonomna vlada, je bila v celoti reorganizirana lokalna administracija, tako da je postala regija najbolj miren in najmanj revolucionaren del republikanske Španije v naslednjih šestih mesecih.

Dejstvo, da so Baski za časa druge republike dobili statut o avtonomiji, jih je obrnilo na stran republikancev in izpostavilo kasnejšemu maščevanju generala Franca (Keating 1993: 213). Med državljansko vojno so Baski oskrbovali republikance z eno najbolj učinkovitih enot.

Avtonomija je trajala le devet mesecev, ko so enote španskih nacionalistov junija 1937 zavzele Bilbao. Kratkotrajni statut o avtonomiji so nemudoma preklicali in prepovedali vse politične stranke (Conversi 1997: 77). Zmaga generala Franca je zaprla to poglavje španskega regionalizma. V Francovi "križarski vojni" je bil regionalizem skupaj z ateizmom in komunizmom glavni sovražnik Španije, tako da je ob prihodu na oblast zabilisal vse sledi regionalne identitete države. Regionalne voditelje so usmrtili, uporabo baskovščine in katalonščine v javnosti pa prepovedali. Francova paranoja glede regionalizma je bila tako silovita, da si zaveznikov režima nikoli ni iskal v baskovski družbi, kljub temu da je ta imela določene desničarske in klerikalske elemente. Keating (1993: 213, 214) piše, da je preganjanje prav gotovo do določene mere zlomilo baskovska gibanja, toda obenem je okrepilo protirežimsko zavest in zagotovilo, da bo kakršnakoli vrnitev demokracije potrebovala regionalno dimenzijo.

1.5 BASKI POD DIKTATURO GENERALA FRANCA

17. julija 1936 je v vojaških enotah v Maroku izbruhnil upor pod vodstvom generala Francisca Franca, s tem pa se je začela državljanska vojna med uporniškiimi

nacionalisti in republikanci, ki je trajala do leta 1939. S podporo Nemčije in Italije je general Franco postopoma prodiral proti severu, dokler ni januarja 1939 padla Barcelona in kot zadnja postojanka 28. marca 1939 še Madrid. Državlјanska vojna je na obeh straneh terjala kakih milijon življenj, iz Španije pa je zbežalo več kot 650.000 privrženecv republike¹³ (Natek in Natek 1999: 176).

Zmaga Francovih sil je neizogibno pomenila tudi razbitje avtonomnih političnih ustanov. Prepovedane so bile regionalne politične stranke. Praznino, ki je ob tem nastala, je zapolnilo monopolistično gibanje pod vodstvom generala Franca, ki je nadzorovalo vso uradno priznana lokalna politična življenja (Medhurst 1987: 4). V prvih letih po državljanski vojni je režim zaradi "separatizma" zaprl ali ubil nešteto ljudi, iz baskovske dežele je, kot navaja Conversi (1997: 81), v izgnanstvo odšlo med 100.000 in 150.000 Baskov.

Baskovska družba v tem času je bila razdeljena. Zgornji sloj je imel tesne vezi s centralno vlado, tako da je bila baskovska finančna elita glavni dobitnik nove oblasti. Prav nasprotno pa se lokalnemu srednjemu sloju ni obetala lepa prihodnost, saj je bil v državni upravi, vojski in sodstvu izjemno slabo zastopan¹⁴. Sistematično izključevanje tako Baskov kot tudi drugih nekastiljskih narodov iz državnih zadev je bilo tako obsežno, da je le redko kateri predstavnik teh narodov sploh razmišljal o karieri v javnem sektorju¹⁵ (Medhurst 1987: 4).

1.5.1 *Diktatura in odnos do kulture*

¹³Med Baski je državljanska vojna pustila trajen pečat. 26. aprila 1937 so letala nemške vojske, ki je podpirala Francove nacionaliste, baskovsko mestoce Guernica (*Gernika*) zravnila z zemljo. Umrlo je 1654 od 5000 prebivalcev Guernice, 889 je bilo ranjenih. Guernica je postala sveto mesto Baskov ter simbol nečlovečnosti in fašistične neumnosti (Letamendia 1977: 146). Dejanje je ovekovečil tudi slavni španski slikar Pablo Picasso; slika je postala simbol trpljenja vsega španskega ljudstva med državljansko vojno.

¹⁴V baskovskih provincah je med letoma 1960 in 1964 živelo 6,2 odstotka španskega prebivalstva, kljub temu pa je bilo v španskih nacionalnih vojaških akademijah le 2,7 odstotka Baskov.

¹⁵Raziskava med srednješolci v baskovskem mestu San Sebastián leta 1963 je tako pokazala, da 90 odstotkov dijakov želi kariero v privatnem sektorju, nihče pa ne želi vstopiti v javni sektor.

Takoj po prevzemu oblasti s strani generala Franca so za Baske sledila najtemnejša leta njihove zgodovine. Baski so za generala Franca, ki je nekoč baskovski jezik označil za "pasji lajež", predstavljali boleč trn v peti, ki ga je bilo potrebno z vso silo izpuliti iz telesa (Valenčič 1998: 14).

Odtujitev španskih oblasti je bila še posebej vidna v kulturni represiji, katere namen je bila asimilacija narodnih manjšin. Ko so Francove enote zasedle baskovske province, so pričele z maščevalno kampanjo proti vsem oblikam izražanja baskovske identitete. Sprejeta je bila prepoved uporabe baskovščine izven domov. Jezik se ni smel uporabljati v javnih zadevah, srečanjih, verovanju in seveda izobraževanju. Ulični napisi in imena trgovin v lokalnih jezikih so bili prepovedani. Obstajala so celo prizadevanja, da bi izkoreninili uporabo manjšinskih jezikov za domačimi zidovi. Uradni predstavniki, ki so uporabljali manjšinski jezik, so bili lahko odstavljeni s položajev. Medhurst (1987: 4) piše, da so celo nepomembni zasebni pogovori lahko pritegnili pozornost. Tudi povsem neškodljiva popularna kultura, kot sta ples in glasba, je bila predmet sumničenj, preiskav in prepovedi. Francov režim je za Baske pomenil zaprtje baskovske univerze, zavzetje socialnih in kulturnih ustanov, sežiganje knjig v baskovskem jeziku, prepoved uporabe baskovščine v šolah, radiu, javnih zborovanjih, tisku in verskih obredih, prevod baskovskih imen in dokumentov v španščino ter celo odstranitev baskovskih napisov na grobovih (Conversi 1997: 81).

Kot omenjeno, je bil šolski sistem ena glavnih tarč uradne politike. Baskovske učitelje, ki niso bili zmožni prikazati "politične zanesljivosti", so odstavili ali premestili v druge, nebaskovske province. Pri imenovanju je bilo nepoznavanje lokalnega jezika pogosto prednost. Medhurst (1987: 4) piše, da so bili učenci tako v javnih kot zasebnih šolah kaznovani, če so govorili domač jezik, saj so takšno dejanje oblasti označevale kot pomanjkanje patriotizma.

Lokalne literarne, kulturne in akademske dejavnosti so obravnavali podobno. Inštitut za baskovske študije so uničili. Lokalna ljudska glasba je bila prepovedana. Množične medije so povsem kastiljanizirali.

Do prvih sprememb v odnosu do lokalnih kultur je prišlo v 50. letih 20. stoletja, ko je postalo jasno, da takšna politika prej pospešuje nezadovoljstvo, kot pa uničuje

lokalno kulturo. Poleg tega se je režim takrat počutil notranje varnega in je pozornost namenjal predvsem ustvarjanju pozitivnega vtisa v tujini. To je pomenilo zmanjšano represijo in popuščanje lokalnemu nazoru. Dovolili so ljudske festivale, ponovno so tolerirali domač jezik. Znak dobre volje oblasti je bila tudi izdaja nekaterih knjig in revij v manjšinskih jezikih. Vendar pa vse skupaj ni bilo nič drugega kot le neke vrste miloščina za lokalno prebivalstvo, poudarja Medhurst (1987: 5).

Razmere so bile še posebej kritične v baskovski deželi. Baskovščina je že pred državljansko vojno veljala za arhaični jezik, ki ni zadovoljeval potrebam moderne industrijske družbe. Baskovska kultura je bila zato precej ranljiva. To se je odražalo predvsem v upadanju števila ljudi, ki so uporabljali jezik v obdobju po državljanski vojni pa do leta 1970. Raziskava leta 1970 je pokazala, da je takrat baskovščino razumelo 50 odstotkov prebivalstva, 46 odstotkov jih je baskovsko znalo govoriti, 25 odstotkov brati in le 11 odstotkov jih je znalo v baskovščini pisati¹⁶ (Medhurst 1987: 4).

Po drugi strani pa je tudi boj proti zatiranju baskovščine dosegel določene uspehe in dal jeziku novo priložnost za oživljanje. Od 50. let 20. stoletja so nacionalistične politične skupine, posebej v ruralnih predelih, in rimskokatoliška cerkev spodbujale razvoj posebnih šol, imenovanih *Ikastolas*, ki so bile namenjene ohranjanju lokalnega jezika in kulture. Kljub policijskemu nadzoru in oviranju delovanja je njihovo število raslo in občutno pripomoglo k širjenju baskovščine. Šole so financirali izključno starši učencev, podpirali pa so jih tudi nenacionalisti, saj je v tem času boj za baskovsko kulturo veljal za boj za demokracijo. Prve tri *Ikastolas* so odprle svoja vrata v Guipúzcoi leta 1960, njihovo število pa je strmo naraščalo. Od 520 učencev, ki so *Ikastolas* obiskovali leta 1966, do 40.000 učencev v 185 šolah leta 1977 (Conversi 1997: 104).

1.5.2 Vpliv imigracije

¹⁶Katalonščini se je kljub podobnim pritiskom godilo precej bolje. Raziskava iz leta 1970 tako ugotavlja, da je jezik razumelo 90 odstotkov prebivalcev Katalonije, 77 odstotkov jih je znalo katalonsko govoriti, 62 odstotkov brati in 38 odstotkov pisati.

Z industrializacijo je prišlo do množičnega priseljevanja v baskovske province. S tem je nastala nevarnost, da bi neasimilirani priseljenci ogrozili lokalno kulturo.

Sprva je šlo predvsem za ljudi iz ruralnih območij v večja mesta, kot je na primer Bilbao, kasneje pa je prevladovalo priseljevanje iz drugih španskih regij. Najprej je baskovska dežela pritegnila ljudi iz bolj razvitega severa države, kasneje pa predvsem z juga Španije (Medhurst 1987: 5). Do konca Francove diktature je bilo kar 37 odstotkov prebivalstva baskovske dežele rojenih v drugih delih države, medtem ko je bil odstotek Nebaskov med delavskim razredom še višji - kar polovica baskovskega delavskega razreda ni bila Baskov¹⁷ (Keating 1993: 214).

Na začetku je bila rast nacionalizma v baskovski deželi tako delno tudi reakcija na velik priliv priseljencev v regijo. Medtem ko v Kataloniji niso zavračali vključevanja priseljencev v njihovo družbo, pa so se privrženci baskovske ideje zavzemali za pristop izključevanja. Uradna politika, ki je priseljence namestila v ločene stanovanjske soseske, je še okrepila odpor Baskov. Tudi za same priseljence je bila baskovska kultura že sama po sebi precej nedostopna. Kot prvo je baskovščina precej težka in se jo je zelo težko naučiti. Poleg tega so prvi priseljenci, ki so prišli v baskovsko deželo, prihajali iz bolj razvitih območij in so s seboj prinesli tudi svoje, precej utrjene kulturne in politične vrednote¹⁸ (Medhurst 1987: 5).

Vpliv priseljencev na Baske je bil sicer dosti manjši kot vpliv uradne španske politike. Moč te represije je povzročila odtujenost od preostanka Španije brez primere in tako povzdignila regionalno vprašanje na vrh prioritete vseh segmentov baskovske družbe.

1.5.3 Odpor proti diktaturi

¹⁷Gibanja prebivalstva so seveda predvsem posledica sil trga. Lokalni nacionalisti pa so ta gibanja razumeli kot negospodarska. Dejstvo je, da si Francov režim ni prizadeval za spremembo trendov, ki bi mu lahko pomagali pri razjedanju lokalne identitete.

¹⁸V tem so se zelo razlikovali od priseljencev, ki so prišli v Katalonijo. Ti so namreč prišli iz revnejših območij z nizko stopnjo politične kulture. Tako je bilo bolj verjetno, da bodo ostali politično indiferentni in nudili malo podpore političnim skupinam, ki delujejo proti regionalnim idealom.

Višji meščanski industrijski razred v baskovski deželi je sodeloval z režimom v Madridu in tako omogočil zaščito svojega položaja in nadaljnje zatiranje delavskega razreda. Ohranitev narodne identitete, ki je bila neposredno povezana z nasprotovanjem režimu, je bila tako v rokah delavskega razreda in malega meščanstva. Kot piše Keating (1993: 214), je po obdobju mirovanja, ko so bili voditelji nacionalističnih gibanj v izgnanstvu, notranje nacionalistično delovanje ponovno oživel v 60. letih.

Opozicijo diktaturi so v baskovski deželi predstavljale prepovedane stranke, prepovedani sindikati in intelektualci. Obseg njihovih dejavnosti je dokazoval visoko stopnjo zavesti, povezane z baskovsko deželo, in visoko stopnjo javne solidarnosti kljub uradnim pritiskom. To se je kazalo predvsem v visoki stopnji vzdržnosti na volitvah, ki jo gre glede na rezultate pred državljansko vojno pripisati zavestnemu zavračanju obstoječega režima (Medhurst 1987: 6).

Takšno zavračanje je bilo očitno od samega začetka Francove diktature, kljub temu da se je v praksi narava in obseg nekonformističnosti spreminjal tekom diktature. Neposredno po državljanski vojni sta izčrpanost in gospodarska beda prestrašila večino nasprotnikov režima. Tudi cerkev, ki je imela potencial za izražanje nesoglasja, je na višji ravni delovala kot agent kastiljanizacije¹⁹.

Na bolj političnem področju je imela težave tudi baskovska vlada v izgnanstvu, ki je kmalu ostala brez stika z lokalno realnostjo (Medhurst 1987: 6). PNV, ki je odigrala ključno vlogo v času druge republike, je bila v začetku diktature nezmožna odgovoriti na nove izzive. Zaradi strahu pred represijo režima se je večina članov PNV manj kot kadarkoli prej zanimala za baskovski nacionalizem (Conversi 1997: 83).

Zmaga zaveznikov v drugi svetovni vojni je začasno zvišala pričakovanja in celo pripomogla k enotnosti med opozicijskimi skupinami. To se je kazalo tudi v

¹⁹Zveza državne cerkve je v baskovske škofije imenovala Nebaske. Ti cerkveni voditelji so se nato vdali uradni kampanji proti tistim lokalnim duhovnikom, ki so bili s pomočjo tradicionalno osrednje vloge cerkve v baskovski družbi pomembni v podpori republikancem v času državljanske vojne.

množičnih demonstracijah in stavkah leta 1947. Toda razkol med opozicijo in nepričakovana prožnost režima sta pokazala, da je bilo to le varljivo znamenje za boljše čase. Bolj pomembni so bili novi vzorci opozicije, ki so se v 50. letih pojavili ob gospodarskem okrevanju, delnem popuščanju represije in pojavu novih generacij (Medhurst 1987: 6).

V tem času se je rodila kriza generacij. Previdnost in brezdelje PNV sta bila v nasprotju z naraščajočim nacionalističnim nemirom med mladimi. Zaradi zastoja in zastarelosti ideologije PNV je skupina mladih študentov v Bilbao začela z rednimi srečanji, na katerih so razpravljali o baskovski zgodovini in kulturi. Med srečanji so se spoznali z baskovskim nacionalizmom in uporom proti Francu. Skupina se je poimenovala *Ekin* (akcija), od ustanovitve leta 1952 so štiri leta delali tajno, njihovi cilji pa so bili sprva zgolj intelektualni (Tejerina 2001: 41).

Gibanje je nato prišlo pod okvir PNV, pridružili pa sta se mu še organizaciji *Herri Gatsedi* (Katoliška deželna mladina) in *Euzko Gastedi del Interior* (mladinska organizacija PNV - EGI). Leta 1959 je Ekin pretrgal vezi s PNV. V nasprotju s stranko je skupina namreč dovoljevala možnost oboroženih akcij kot sredstvo tako za boj proti frankizmu kot tudi za oživitev naroda, ki je bilo na robu izgube kulturne identitete (Conversi 1997: 84-88).

V tem času je vlogo avantgarde na področju nacionalnega prebujenja prevzela tudi cerkev. Obstajala je sicer še vedno majhna skupina duhovščine, ki je ostala privržena kastiljanizaciji, toda številčno jo je presegla precej večja skupina baskovske duhovščine, ki je podpirala regionalne cilje. Njihova okrepljena bojevitost in zavzetost za nacionalistično politiko je bila v skladu z splošnim razvojem v baskovski deželi. Prav tako so duhovniki, kot piše Medhurst (1987: 6), prispevali k oblikovanju splošnega ozračja znotraj cerkve, ki je prisililo voditelje baskovske cerkve, da prevzamejo pobudo pri vse bolj številnih in razširjenih cerkvenih napadih na režim²⁰.

²⁰Poznan je primer škofa iz Bilbaa, ki je v pismu leta 1974 branil pravice Baskov do njihove tradicije.

Vlada je imela to za grožnjo, zato je želela škofa pregnati. Umik uradne zahteve po pregonu zaradi pritiskov cerkve je pokazal na ranljivost države napram cerkvenemu pritisku in na pomen vprašanja regij pri pospeševanju bolj splošnih konfliktov med državo in cerkvijo.

1.6 RAZVOJ MILITANTNEGA NACIONALIZMA KOT ODGOVOR NA DIKTATURO

1.6.1 Ustanovitev ETA, njeni prvi koraki in ideologija

Euskadi Ta Askatasuna (ETA – Baskovska dežela in svoboda) je bila ustanovljena 31. julija 1959 (Conversi 2001: 224). Neposredni povod za njen nastanek je bilo nezadovoljstvo s PNV. Z rojstvom ETA je PNV izgubila status edinega legitimnega predstavnika baskovskega nacionalizma, odprlo se je povsem novo poglavje zgodovine baskovskega nacionalizma (Letamendia 1977: 156). Drugi glavni razlogi za rojstvo in širitev ETA so, kot poudarja Tejerina (2001: 42), še kriza baskovskih tradicionalnih vrednot kot posledica gospodarskih sprememb v 50. letih in čar drugih osvobodilnih gibanj po svetu.

ETA je bila razdeljena na šest vej²¹ in je poznala dve vrsti članov – borce, ki so prisegli zvestobo ETA, in privržence. Conversi (1997: 90) piše, da je šlo prvotno za kulturno gibanje, ki ga je skrbela usoda baskovščine in lokalne kulture. Več let je ostala marginalna skupina, privlačna le za nekaj sto mladih aktivistov, ki jih je razočaralo pomanjkanje spodbude in politične dejavnosti PNV. Industrijski razvoj v 60. letih pa je prinesel osiromašenje malega meščanstva in proletarizacijo ruralnega prebivalstva. Številni člani ETA pa so prihajali prav iz tega okolja.

ETA je po eni strani oživila Aranove mite in kot on zavračala vse špansko, po drugi strani pa je zavrnila osrednjo vlogo rase in religije, ki sta bili Aranovi glavni načeli. Po prepričanju ETA je temelj baskovske identitete jezik in ne rasa. Kot pravi ETA, ko je izgubljen jezik, rasa ne more vzdrževati baskovske identitete (Conversi 1997: 91). Narod temelji na svoji zgodovini, vrednotah ter jeziku in ne na veri ali izvoru. Po mnenju pripadnikov ETA se človek ne rodi baskovski patriot (*abertzale*),

²¹Šest vej ETA: sekretariat (ukvarjal se je z izdajo internega glasila in drugih publikacij), skupine (organizacija predavanj), *euskera* (proučevala in širila jezik), pravna akcija (pospeševanje polzakonitih akcij), propaganda (tiskanje in distribucija vseh publikacij) in vojska (Conversi 1997: 90).

temveč to postane z aktivno udeležbo v političnem boju za neodvisno baskovsko državo (MacClancy 1993: 107).

Na prvem zasedanju ETA, ki je potekal v izgnanstvu maja leta 1962, je vodstvo sprejelo Deklaracijo načel, v kateri je potrdilo usmeritev organizacije. Opredelili so jo kot "revolucionarno baskovsko gibanje za narodno osvoboditev", ki se bori za "integracijo v evropsko federacijo, če je ta osnovana na narodih". V Deklaraciji načel ETA poudarja svojo laičnost ter zavrača rasizem in s tem "vsakršno nadvlado določenih narodov ali ras nad drugimi". Prav tako zavrača vsakršen diktatorski režim, bodisi fašističen bodisi komunističen (Letamendia 1977: 163).

Prva ideološka formulacija in politični program, ki ga je ETA sprejela, pa je bila knjiga *Vasconia*, ki jo je leta 1962 napisal Federico Krutwig s psevdonimom F. Sarrailh de Ihartza, ki sicer ni bil nikoli član ETA in ni sodeloval v organizirani politiki. *Vasconia* je postala glavno besedilo sodobnega baskovskega nacionalizma in je edino, ki ga je ETA sprejela kot vox populi²², poudarja Conversi (1997: 92). Krutwigova knjiga je vključevala številne posodobljene elemente Arane, vendar pa jih je očistila njegovih rasnih in verskih elementov. *Vasconia* je tudi ostro napadla cerkev kot instrument zatiranja baskovskega naroda in sovražnico naroda²³. Krutwig se je imel za protirasista in ni verjel v čistost baskovske krvi in druge dogme, svojega predhodnika Arano pa je celo označil za bolj rasističnega od Hitlerja (Conversi 1997: 107). Drug, še pomembnejši element *Vasconie* pa je poudarjanje akcije (*ekintza*). Kot trdi Krutwig, je gverilska vojna edini način za osvoboditev baskovskega naroda.

Za razliko od Aranovega nacionalizma, ki je poudarjal izključenost imigrantov v boju za baskovsko vprašanje, pa se je nacionalizem, ki ga je simbolizirala ETA, po

²²Krutwig je na prvem baskovskem kongresu v Parizu leta 1956 predstavil poročilo o baskovskem jeziku in ozemlju. Kot je trdil, je nasilje nujno potrebno za ustvarjanje baskovskega naroda: "Američani ne bi podprli Franca, če bi mu nasprotovala skupina organiziranega nasilja. Če bodo Baski še naprej delovali kot pokoren narod, jih svet nikoli ne bo jemal resno." Ob tem je poudaril, da je jezik bolj pomemben kot Rh faktor v krvnih skupinah (Conversi 1997: 93).

²³Ena glavnih potez baskovskega življenja po državljanski vojni je bila osuplost in zamera zaradi dejstva, da se je cerkev postavila na Francovo stran in "izdala" baskovsko stvar (Conversi 1997: 94).

drugem množičnem valu migracij v baskovsko deželo v 60. letih 20. stoletja zavzemal za vključitev imigrantov v nacionalistični boj. Priseljenci so prvič dobili priložnost biti Baski. Edini pogoj je bil, da sprejmejo baskovski boj in njihovo težnjo po neodvisnosti. V boj organizacije je bilo tako vključenih vse več imigrantov²⁴.

Leta 1963 je ETA sprejela teorijo kroga "akcija – povračilni ukrepi – akcija", klasični uporniški model množične mobilizacije pod represivnimi režimi. Temelj modela je, da ko protest ljudstva proti nepravilnostim režima naleti na zatiranje, potem morajo revolucionarne sile zatiralca kaznovati. Ta se nato maščuje z nediskriminatornim nasiljem, saj ne ve, kdo so revolucionarji, kar povzroči še večje proteste ljudstva in podporo upor. Kot piše Conversi (2001: 225), je ETA model povzela po vietnamskem in kubanskem ter predvsem po alžirskem uporniškem gibanju.

V tem času je bila ETA tudi precej socialistično usmerjena. Leta 1963 je prvič sodelovala pri organizaciji stavk delavcev. Na tretjem zasedanju leto kasneje je sprejela Krutwigov pristop, ki je organizacijo definiriral kot protiiperialistično in protikapitalistično organizacijo, katere cilj je osvoboditev baskovske dežele in emancipacija delavskega razreda (Letamendia 1977: 168). Na četrtem zasedanju leta 1965, prvem, ki je potekalo v Španiji, so le še potrdili programsko povezavo med socialnim in nacionalnim bojem. Razredni boj in nacionalna osvoboditev sta bila zgolj različni strani istega kovanca (Conversi 1997: 95, 96).

1.6.2 Začetek oboroženega boja ETA

ETA je v poznih 50. in 60. letih dala regionalnemu problemu povsem novo dimenzijo. V nasprotju s PNV je bila hierarhično strukturirana in tesno povezana organizacija, katere cilj je bilo nepopustljivo in, če je to potrebno, nasilno nasprotovanje diktaturi. Kljub očitno neobetavnim začetkom je sčasoma postala najbolj resen opozicijski izziv, s katerim se je moral soočiti Francov politični sistem.

²⁴Kot kažejo priimki članov ETA, jih je 40,1 odstotka prihajalo iz mešanih družin, 16,6 odstotka pa celo iz povsem nebaskovskih družin (Clark, citirano po Conversi 1997: 203).

Bančni ropi, ugrabitve in tudi usmrtitve so razkrili ranljivost režima in v končni fazi v baskovski deželi povzročili hudo represijo, piše Medhurst (1987: 7).

Prvo politično nasilje se je pojavilo leta 1961, ko so vladne stavbe v različnih mestih po vsej Španiji pretresle eksplozije, vendar odgovornosti zanje ni prevzel nihče. 18. julija 1961 je ETA poskušala iztiriti vlak, ki je vozil veterane državljanske vojne v baskovsko mesto San Sebastián na slovesnost ob 25. obletnici španske državljanske vojne in zmage generala Franca. Rezultat je bilo hudo policijsko nasilje nad baskovskim prebivalstvom s številnimi cestnimi zaporami in kontrolami, s hišnimi preiskavami, aretacijami in mučenji (A. J. H. 2001: 8). Po napadu so oblasti aretirale 110 članov ETA, številne med njimi so v zaporu mučile, še kakih 100 je bilo prisiljenih v izgnanstvo (Letamendia 1977: 162). Kljub hudemu udarcu pa je ETA nadaljevala z nezakonitimi dejavnostmi.

Prvi oborožen napad pripadnikov ETA se je zgodil leta 1965, šlo pa je za rop bančnega uslužbenca. Leta 1968 je bil ubit prvi *etarras* (član ETA) Txabi Etxebarrieta, ki je postal pravi junak, ETA pa je s tem pridobila številne nove člane.

Do prvega naklepnega političnega umora je prišlo avgusta leta 1968, ko je ETA prevzela odgovornost za umor policijskega poveljnika Melitóna Manzanasa, ki je bil med Baski ena najbolj osovraženih osebnosti²⁵. Odgovor vlade je bil hiter in neusmiljen. Umor je izzval razglasitev izrednih razmer ter masovne aretacije in nasilje nad pripadniki ETA, s pomočjo katerih so oblasti skušale uničiti organizacijo (Medhurst 1987: 7). Začela se je prva faza kroga akcija – povračilni ukrepi – akcija. Spopadi so se stopnjevali in razširili tudi na druga območja. Bolj kot so se stopnjevali povračilni ukrepi, večja je bila podpora ETA. Več Baskov je bilo trpinčenih, bolj se je širil baskovski nacionalizem. Mučenje in ustrahovanje domnevnih privržencev ETA je še posebej slabilo režim. Povzročilo je ozračje javnega ogorčenja, kar je potisnilo režim v defenzivni položaj, poudarja Conversi (2001: 225).

²⁵Melitón Manzanasa je bil posebitev španskega imperializma v Baskiji. Njegove dejavnosti so bile usmerjene predvsem proti ETA, vendar pa ne izključno. Letamendia (1977: 178) namreč opozarja, da je bil Manzanasa tudi rabelj vseh baskovskih patriotov in celo vseh španskih demokratov, ki so mu prišli pod roke.

Toda prva faza kroga akcija – povračilni ukrepi – akcija je imela tudi hude posledice za ETA. Leta 1970 se je pred vojaškim sodiščem v Burgosu začel proces proti 16 obtoženim za umor Manzanasa, v katerem so jih šest obsodili na smrt. Proces je odmeval po vsej Španiji in tudi Evropi, kjer so potekali množični protesti v podporo obtoženim. Pod pritiskom svetovne javnosti so nato kazni omilili na zaporne kazni (Letamendia 1977: 79, 190).

Namen procesa je bil zadati smrten udarec ETA in zastrašiti njene privrženice, dejansko pa se je izkazal za precej kontraproduktivnega in je predstavljal del procesa končnega padca Francovega režima. Represija je v baskovski deželi le povečala poudarjanje regionalnih vprašanj in povečala občutek odtujenosti od preostanka Španije. Očitno nediskriminatorni odgovori države na dejavnosti ETA so oblikovali določeno solidarnost med baskovskimi nacionalisti in lokalnimi delavci, ki so jo izražali z množičnimi protesti. Ti so deloma odražali močan odpor proti uradni politiki, hkrati pa tudi pripravljenost opozicijskih voditeljev, da sprejmejo katerokoli palico, s katero lahko udarijo vlado. V velikem delu so bili tudi priložnost za mobilizacijo delavcev, ki so jih sicer bolj skrbele kratkoročne gospodarske teme kot dolgoročna ideološka vprašanja. Toda kljub temu je šlo za novo raven naklonjenosti lokalnemu boju, ki se je razširila celo med delavci, ki niso bili Baski. Rezultat je bilo splošno ozračje, ki je prisililo PNV in njene sindikalne zaveznice, da se premaknejo v levo, in je tlakovalo pot novim oblikam levega baskovskega nacionalizma. Prav tako je prisililo socialiste, komuniste in druge politične stranke na območju, da se bolj posvetijo regionalnim zahtevam. Nenazadnje pa je v politično areno prignalo lokalne poklicne skupine, ki sicer niso bile naklonjene militantnim nacionalistom, vendar jih je skrb za lokalno kulturo pripeljala v spor z režimom (Medhurst 1987: 7). Pri tem so bili precej pomembni predvsem odvetniki, ki so branili stranke v sporih proti državi.

V Španiji kot celoti je kriza, povezana s procesom v Burgosu, povzročila splošno združitev opozicijskih sil in zanesljiv premik političnega ravnovesja v prid elementom, ki so zahtevali spremembe. Mobilizacija intelektualnega in ljudskega upora, ki je spremljala krizo, je bolj kot kadarkoli razkrila pomanjkanje legitimnosti režima.

Ranljivost režima se je pokazala z odločitvijo, da znižajo smrtne kazni obsojenim v procesu v Burgosu. Še bolj jasen znak ranljivosti je bil povezan z atentatom pripadnikov

ETA na predsednika španske vlade, admirala Luisa Carrera Blanca, verjetnega Francovega naslednika. Atentat, ki so ga decembra 1973 izvedli v Madridu, je pokazal, kako velik problem predstavlja ETA na celotnem španskem ozemlju. Kar pa je še bolj pomembno, ETA je z atentatom verjetno postavila pod vprašaj nadaljevanje režima po Francovi smrti. Kot poudarja Medhurst (1987: 7), je bil to najhujši udarec, ki ga je doživel režim v vsej svoji zgodovini.

ETA je imela velik vpliv, ki pa je precej presegal njeno resnično velikost in pomen. Kljub temu da ji je njena razdelitev na štiri fronte (zadolžene za zbiranje sredstev, širjenje lokalne kulture, propagando in izvajanje gverilskih operacij) omogočala široke vezi z lokalnim prebivalstvom, pa je lahko računala le na kakih tisoč privrženecv. Razlogi za to so ležali delno v naravi njene organizacije, ki je bila prilagojena predvsem maksimiranju njenega vpliva. Njena struktura se je izkazala za zelo fleksibilno, po drugi pa je minimizirala možnosti infiltracije španskih varnostnih sil.

ETA se je neprestano soočala z razdiralnim frakcionizmom. Najprej je prišlo do boja med t. i. romantičnimi nacionalisti, ki so zagovarjali nacionalizem kot sredstvo za doseg dolgega zelenega cilja – baskovske neodvisnosti. Na drugi strani so bili tisti, za katere je bil nacionalizem v prvi vrsti le sredstvo na poti oblikovanja socialistične družbe. Neodvisnost je bila zanje zgolj predpogoj za baskovsko socialistično republiko, ki bi sodelovala s podobnimi republikami na Iberskem polotoku. Medtem ko je bila prva skupina (po petem zasedanju se je imenovala ETA V) brezkompromisno protišpanska, pa je bila druga (ETA VI po šestem zasedanju) prepričana, da bi se morali baskovski delavci skupaj z delavci po celotni Španiji boriti proti skupnemu sovražniku, to je španskemu vladajočemu razredu in španski državi kot njegovemu orodju (Medhurst 1987: 7). Njena razredna usmerjenost, nedejavnost in napačna presoja glede mobilizacije baskovskih delavcev ter aretacije njenih voditeljev so pripeljali do zatona in tudi propada ETA VI. ETA V je prevzela nadzor nad gibanjem, ETA VI pa je izginila v kotlu španskih levičarskih organizacij, piše Conversi (1997: 103).

Po zlomu ETA VI se je ETA V priključil pomemben del mladinske veje PNV (EGI) in se ponovno zlil pod skupnim imenom ETA. Priključitev 500 mladih iz EGI je poživila organizacijo. Potrdili so ideološka določila petega zasedanja, to je združitev razrednega

in nacionalnega boja, kar je pomenilo tudi nove nasilne akcije.

Leta 1972 so oborožene akcije ETA dosegle svoj vrh. Ugrabitev industrialca Lorenza Zabale leta 1972 je pomenila preobrat. To je bil namreč prvi napad na Baska, ki je poleg vsega tudi govoril baskovsko. ETA je z ugrabitvijo dokazala, da lahko delavski razred računa nanjo pri obrambi njegovih interesov. Uspeh akcije je pokazal režimu, da je ETA še živa in se je po mračnih letih zaradi procesa v Burgosu ponovno okrepila. Akcija je bila le začetek neprecedenčnega vala gverilskih akcij in posledično vladne represije na baskovskem ozemlju (Conversi 1997: 105).

Najbolj odmeven napad je bil, kot že omenjeno, umor Carrera Blanca, ki je po eni strani povzročil zaskrbljenost mednarodne skupnosti zaradi terorizma, po drugi pa tudi občudovanje ETA. Krvav teroristični napad leta 1974 na kavarno Rolando v Madridu pa je terjal devet človeških življenj, še več ljudi je bilo ranjenih. ETA je za žrtve obtožila varnostne sile, ki kljub grožnji z bombo niso evakuirale prostora.

Povračilni ukrepi po napadu so privedli do ostrih sporov znotraj ETA in nove delitve na ETA-m (*ETA-Militar*) in ETA-pm (*ETA-Político-Militar*). Slednja je poudarek iz gverilskega boja preusmerila na masovno politizacijo. Ta premik je prispeval k pojavu številnih radikalnih nacionalističnih gibanj po padcu diktature. Kot piše Valenčičeva (1998: 14), je ETA-pm zahtevala razdelitev organizacije na dva dela, političnega, ki bi bil vodilni, in vojaškega. Na drugi strani je bila ETA-m, ki je zagovarjala bolj neposredne nasilne metode in s svojimi akcijami v zadnjih dneh Francovega režima polnila naslovnice (Medhurst 1987: 7).

1.7 PREHOD V DEMOKRACIJO

20. novembra 1975 je umrl general Francisco Franco. Dva dni kasneje je Juan Carlos iz rodbine Burbonov prisegel kot španski kralj. Proces demokratizacije, ki je postal znan pod imenom *Transición* (tranzicija), se je začel takoj po imenovanju novega vladarja. Le tri dni po nastopu funkcije je kralj razglasil prvo splošno amnestijo – osvobojenih je bilo kakih 15.000 političnih zapornikov in izgnancev –, ki pa je zajela zgolj kakih deset odstotkov od 749 baskovskih političnih zapornikov. Vprašanje popolne amnestije je postalo eden ključnih faktorjev v odnosih med Baski

in Madridom v obdobju tranzicije, navaja Conversi (1997: 141). Leta 1976 je kralj imenoval prvi vladni kabinet pod vodstvom Adolfa Suáreza. Enotnost in dobra organiziranost demokratične opozicije pa je španske politične sile prisilila, da se soočijo z baskovskim in katalonskim vprašanjem.

Leta 1977 so v Španiji potekale prve demokratične volitve v ponovno ustanovljeni parlament *cortes*. Na nacionalni ravni sta zmagali stranki Demokratična unija centra (*Unión de Centro Democrático* – UCD) in Španska socialistična delavska stranka (*Partido Socialista Obrero Español* – PSOE). Na območju baskovske dežele se je PNV utrdila kot glavna baskovska stranka, kljub temu da je zaostala za PSOE (Conversi 1997: 143).

2 BASKI DANES

2.1 AVTONOMIJA KOT METODA OHRANJANJA ETNIČNE IDENTITETE MANJŠIN

2.1.1 *Pravica do samoodločbe*

Pravica do samoodločbe v najširšem pomenu besede predstavlja pravico vseh narodov, da svobodno in brez kakršnihkoli omejitev sodelujejo pri delitvi vseh vrednot. Pravico do samoodločbe v političnem smislu pa lahko opredelimo kot kolektivno pravico narodov, da uresničujejo svoje politične cilje, da so udeleženi v enaki delitvi moči in da imajo polno pravico do sodelovanja v procesih političnega odločanja. Pravica narodov do samoodločbe se izraža kot pravica do neodvisnosti in odcepitve ter pravica do združitve in pridružitve na eni strani ter kot pravica do raznih oblik notranje samoodločbe²⁶ (npr. avtonomije) na drugi strani (Petrič 1984: 74-79).

Večina teoretikov meni, da narodne, etnične, jezikovne in verske manjšine niso nosilke pravice do samoodločbe (Devetak 1989: 236). Večina avtorjev tudi meni, da manjšine nimajo pravice do skrajne oblike pravice do samoodločbe – odcepitve. Obstajajo pa skrajne situacije in okoliščine, v katerih je manjšina upravičena do uveljavitve te pravice, to je, ko so vsi ostali poskusi za doseganje sklopa posebnih pravic manjšini propadli. Manjšina bo uporabila to pravico, ko postane pritisk nanjo neznosen, tedaj, ko je zanikana pravica do obstoja in se nanjo vršijo grobi fizični napadi (pogromi, genocid) in ko so zato izpolnjeni določeni pogoji, to je številčnost, zagotovljeno ozemlje in zunanje-politične okoliščine (npr. podpora velikih sil). Večina avtorjev je prepričanih, da je odcepitev sredstvo, ki se uporabi kot zadnje možno.

Uveljavitev pravice do samoodločbe različnih narodov v večetnični državi je možna na več načinov: z uvedbo federalizma, regionalizacijo, uvedbo posebnih

²⁶Notranja samoodločba je utemeljena kot pravica naroda, da v okviru svoje neodvisne države določi svojo politično, družbeno in gospodarsko usodo (Higgins 1993: 31).

ustavnih pravic ali enostavno po poti demokratizacije oblasti. Za ohranitev načina življenja manjšine in tistih lastnosti, ki bogatijo različnost države, pa je nujno razmišljati o uvedbi različnih avtonomij. Če pozitivno interpretiramo pravna določila o pravici do samoodločbe, lahko zaključimo, da manjšine mogoče nimajo pravice do zunanje samoodločbe, imajo pa nedvomno pravico do določene oblike notranje samoodločbe, torej do avtonomije²⁷ (Klabber in Lefeber 1993: 43-53).

2.1.2 *Pravica do avtonomije*

Avtonomijo, ki je, kot piše Devetak (1989: 245), najbolj razširjena oblika samoodločbe, lahko definiramo kot pravico za samostojno opravljanje zadev v lastnem interesu. Pripadniki manjšin oz. njeni predstavniki aktivno sodelujejo in odločajo o rešitvah iz sklopa posebnih manjšinskih pravic in imajo zakonsko določeno možnost, da preprečijo sprejemanje zakonodaje, ki bi škodovala realizaciji sklopa posebnih manjšinskih pravic. Avtonomija manjšin pomeni pravno priznanje manjšin in njihovih pravic ter predstavlja omejevanje absolutne oblasti večine v korist manjšine. Za narodno manjšino je zelo pomembno, če ji je dana možnost, da v okviru zagotovljene avtonomije odloča ali soodloča o zanjo pomembnih zadevah (Petrič 1977: 316).

Bernhard kot bistven element avtonomije definira zagotavljanje določenih pravic določenemu delu prebivalstva države, ki se glede določenih karakteristik razlikuje od večine prebivalstva. Jezikovne, kulturne in etnične manjšine so prototip skupine, ki potrebuje zaščito. Ker določna skupina je in se tudi počuti drugačno od večine prebivalstva, hrepeni po posebnih pravicah (Heintze 1998: 9). Avtonomija pomeni poseben politični status določenega ozemlja in temelji na prebivalstvu, ki se etnično ali kulturno razlikuje od večine.

Avtonomija je takšen pristop za urejanje manjšinskega vprašanja, ki zagotavlja nemoten razvoj manjšinske identitete, zagotavlja določeno stopnjo lojalnosti do

²⁷Kot piše Heintze (1998: 9), je večina avtorjev prepričanih, da je pravica do notranje samoodločbe "skoraj sinonim za avtonomijo".

večine in države ter omogoči popolno integracijo manjšine v večinsko družbo. Avtonomija je najvišja stopnja varstva pravic narodnih manjšin, na osnovi katere je zagotovljena ohranitev državne suverenosti in njene nedeljivosti. Ta oblika notranje samoodločbe je kompromis med temeljnima pravicama mednarodnega prava, med pravico manjšin do obstoja in suverenostjo in teritorialno nedotakljivostjo držav. Avtonomija integrira manjšino v družbo na način, da postane težnja po odcepitvi nesmiselna.

Avtonomijo lahko v grobem razdelimo na teritorialno in personalno, poznamo pa tudi kulturno, regionalno, funkcionalno... Vsaka ima svoje značilnosti in opredeljuje različne načine in sredstva, ki omogočajo določeni etnični, jezikovni ali kulturni manjšini soodločanje pri urejanju zadev, ki se nanašajo bodisi na ozemlje, kjer ta manjšina živi, ali na elemente, ki tvorijo njihovo ločeno identiteto (Murgel 1997: 22).

Teritorialno avtonomijo prizna država na določenem delu svojega ozemlja. Nanaša se na prebivalce, ki živijo na tem ozemlju. Ta oblika avtonomije je smiselna, kadar ima prebivalstvo določenega območja ali pa njegov večji del posebne značilnosti, ki upravičujejo njihov privilegiran položaj. Popolna avtonomija pomeni, da ima avtonomni del ozemlja svoje neodvisno zakonodajno telo, izvoljeno na ravni tega ozemlja. Osrednja oblast ne mora blokirati njihovih odločitev, razen v primeru prekoračitve pooblastil. Popolna teritorialna avtonomija pomeni tudi izvršilni organ, čigar naloga je izvrševanje lokalnih zakonov, ter lokalni sodni organ (Hannum in Lilich 1986: 250).

Personalna avtonomija je samouprava, podeljena manjšini v korist oseb, ki jo sestavljajo (Vukas 1978: 114). Dinstein piše, da kadar so etnične ali druge skupnosti razpršene po državi, je njihovim pripadnikom možno priznati avtonomijo, ki se nanaša na vsakega od njih, ne glede na to, kje se nahaja na območju države (Murgel 1997: 23).

2.2 POLITIČNA UREDITEV ŠPANIJE

2.2.1 Španska ustava

27. decembra 1978 je kralj Juan Carlos pred *cortesom* potrdil novo špansko ustavo, ki jo je 7. decembra na referendumu odobril tudi španski narod, pred tem pa 31. oktobra tudi oba domova španskega parlamenta. 2. člen ustave določa, da "ustava temelji na trajni enotnosti španskega naroda in skupni in nedeljivi domovini vseh Špancev ter priznava in zagotavlja pravico do avtonomije vsem narodnostim in regijam, ki jo sestavljajo, in solidarnost med njimi" (http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/sp00000_.html, 11. 9. 2004). Najpomembnejši element tega člena je priznavanje več narodnosti²⁸ (*nacionalidades*) znotraj skupne in nedeljive španske nacije (*nación*), vendar pa poudarek na enotnosti izključuje formalno obliko federalizma, ugotavlja Conversi (2001: 228). Pomembno dopolnilo temu določilo predstavlja 145. člen, ki prepoveduje federalno združevanje med avtonomnimi skupnostmi. Tri zgodovinske narodnosti – Baski, Katalonci in Galicijci – v ustavi niso eksplicitno omenjene. Nova ustava prav tako ne omenja regionalnih jezikov²⁹. Kot določa 3. člen, je uradni jezik v državi kastiljščina, medtem ko so

²⁸Španija je 1. februarja 1995 podpisala Okvirno konvencijo za varstvo narodnih manjšin iz leta 1994, ki predstavlja prvi mednarodni multilateralni inštrument za varstvo narodnih manjšin, ratificirala jo je 1. septembra 1995, v veljavi pa je od 1. februarja 1998 (<http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ListeTraites.asp?PO=SPA&MA=999&SI=2&CM=3&CL=ENG>, 13. 12. 2004).

²⁹Španija je 5. novembra 1992 podpisala Evropsko listino o regionalnih ali manjšinskih jezikih iz leta 1992, katere namen je zagotoviti uporabo regionalnih in manjšinskih jezikov v šolstvu in medijih ter dovoliti uporabo teh jezikov v sodnih in upravnih organih, gospodarskem in družbenem življenju ter kulturnem delovanju. Listino je ratificirala 9. aprila 2001, v veljavi pa je od 1. avgusta 2001 (<http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ListeTraites.asp?PO=SPA&MA=999&SI=2&CM=3&CL=ENG>, 13. 12. 2004). Španija je v dodani izjavi listini zapisala, da za regionalne oziroma manjšinske jezike priznava jezike, ki so kot uradni jeziki določeni s statuti o avtonomiji avtonomnih skupnosti Baskovske dežele, Katalonije, Balearskih otokov, Galicije, Valencie in Navarre (<http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ListeDeclarations.asp?NT=148&CM=3&DF=5/16/05&CL=ENG&VL=1>, 15. 3. 2005). Gre torej za baskovski, katalonski,

drugi jeziki v Španiji, ki pa jih ustava izrecno ne omenja, uradni v svojih avtonomnih skupnostih v skladu z njihovimi statuti (http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/sp00000_.html, 11. 9. 2004).

Sprejetju ustave je nasprotovala večina baskovskih nacionalističnih sil, medtem ko se je PNV glasovanja o ustavi v *cortesu* vzdržala. Razlogi za to so bili številni, vsi pa so bili povezani z dvoumnostmi ustavnih določil o baskovskih pravicah. Medhurst (1987: 8) navaja, da se referendumu o novi španski ustavi ni udeležilo kar 51,1 odstotka baskovskih volilnih upravičencev. Tisti Baski, ki so prišli na referendum, so s 76,46-odstotno večino podprli novo ustavo, vendar pa jo je gledano v celoti podprlo zgolj 31 odstotkov volilnih upravičencev v baskovski deželi (Keating 1993: 218).

Avtonomne skupnosti Baskija (v njen okvir spadajo zgolj province Álava, Guipúzcoa in Vizcaya, Navarra je postala samostojna skupnost³⁰), Katalonija in Galicija so kot "zgodovinske" dobile avtonomijo neposredno po 151. členu španske ustave³¹. Ostalih 14 skupnosti, tudi Navarra, pa naj bi status pridobilo postopoma po 148. členu ustave³². To, da so t. i. zgodovinske skupnosti avtonomijo dobile

galicijski in valencijski jezik.

³⁰Že razglasitev druge republike je Baske v Španiji razdelila na dva tabora. Guipúzcoa, Vizcaya in delno Álava so se bile pripravljene pogajati o statusu relativne avtonomije, medtem ko je Navarra 9. junija 1932 na zboru v Pamploni odklonila pogajanja z republikansko vlado. Kaj je lahko Baske v tem odločilnem trenutku tako ločilo in povzročilo razcep v njihovem gibanju? V Navarri, ki je bila pretežno agrarna pokrajina, je bila tradicija karlizma močnejša kot v ostalih baskovskih deželah, na odločitve navarrskega kmeta pa je imela velik vpliv tudi duhovščina, sama zmedena ob obljubah španskih generalov in v strahu pred "rdečo nevarnostjo". Eden glavnih razlogov za navarrsko odklonitev je tako agresiven antiklerikalizem španskih republikancev. Navarra je tako v državljanski vojni stopila na stran generala Franca, piše Vodopivec (1975: 90). V času diktature si je zato "prislužila" določeno stopnjo avtonomije (van Amersfoort in Mansvelt Beck 2000: 457).

³¹Poseben način pridobivanja avtonomije, ki ga določa 151. član španske ustave, so oblikovali posebej za "zgodovinske" skupnosti – to je za območja, ki so v preteklosti na referendumu že sprejela osnutke statotov o avtonomiji ali so takrat že imele začasne avtonomije, kar je veljalo le za omenjene tri. S tem so se izognile zapletenemu postopku pridobivanja avtonomije in so lahko prišle neposredno na prosoje oblikovanja osnutka novega statuta (Juberías 1998: 207).

³²Pridobivanje avtonomije za druge pokrajine je bilo precej bolj zapleteno kot za "zgodovinske" skupnosti.

neposredno, je posledica dejstva, da so Baski, Katalonci in Galicijci v času druge republike že imeli svoje statute o regionalni avtonomiji (Poggeschi 1999: 316).

Hiter proces demokratizacije in pridobivanja regionalne avtonomije ter akcije ETA so motile najbolj reakcionarne elemente, ki so skušale proces zaustaviti. 23. februarja 1981 je skupina vojakov civilne garde pod vodstvom polkovnika Antonia Tejera prekinila plenarno zasedanje parlamenta in poslance en dan zadržala kot talce. Intervencija kralja je preprečila, da bi poskus upora, ki so ga poimenovali *Tejerazo*, prerasel v kaj večjega. Posledice pa so bile bile dolgotrajne in so slabo vplivale na mlado demokracijo, še posebej kar zadeva regionalni razvoj. Da bi preprečili podobne izgrede in harmonizirali različne tipe avtonomije, je Madrid sprejel *Ley Orgánica de Armonización del Proceso Autonómico* (LOAPA), vendar je bil njegov resnični namen omejiti moč dveh glavnih avtonomnih skupnosti, baskovske in katalonske. Predstavitev zakona leta 1982 je izzvala številne proteste večine opozicije, baskovski in katalonski nacionalisti pa so na ustavno sodišče vložili pritožbo, saj so trdili, da statuti o avtonomiji izhajajo iz njihovih notranjih narodnih pravic. Kot pišeta Conversi (1997: 146) in Keating (1993: 220), je sodišče leta 1983 odločilo, da zakon ni v skladu z duhom ustave in ga ovrгло.

2.2.2 Statut o avtonomiji

Statut o baskovski avtonomiji je pripravil baskovski generalni svet, ki so ga v skladu z rezultati splošnih volitev v Baskiji imenovali leta 1977, njegova edina naloga pa je bilo oblikovanje statuta. Statut je moral potrditi parlament v Madridu in prebivalci avtonomne skupnosti z dvotretjinsko večino na referendumu. Besedilo statuta o baskovski avtonomiji so sprejeli 24. decembra 1978 v San Sebastiánu,

Predlog o avtonomiji so sprožili na podlagi glasov treh četrtin mestnih svetov in absolutne večine volivcev v vseh provincah v pokrajini. O statutu so nato z absolutno večino odločali poslanci in senatorji pokrajine in ustavni odbor parlamenta v Madridu. Statut je bil nato ponovno predmet referendumu, in sicer ga je morala podpreti navadna večina glasujočih v vsaki provinci. Na koncu so morali statut z absolutno večino podpreti tudi člani obeh domov španskega parlamenta (Keating 1993: 218, 219).

potrdili pa 29. decembra v Guernici, zato je statut dobil tudi ime Statut iz Guernice.

Glavna sporna točka pri oblikovanju statuta je bilo vprašanje zgodovinskih *fuerosov* in zahteva po vključitvi province Navarre. *Fuerosi* niso bili sprejeti kot temelj novega statuta, vendar pa je bila njihova bit vključena v t. i. *concierto economico*, ki določa, da baskovska vlada pobira davke, Madridu pa pošilja dogovorjeno vsoto. Navarre pa na zahtevo njenih predstavnikov in tudi zaradi nasprotovanja španskih konservativnih sil niso vključili v avtonomno skupnost³³, pišeta Keating (1997: 219) in Medhurst (1987: 8).

Baski so z 89 odstotki ob 61-odstotni volilni udeležbi statut 25. oktobra 1979 potrdili. Na podlagi statuta je bila ustanovljena baskovska dežela s sedežem v Vitorii (*Gasteiz*) v Álavi, ki so jo Baski izbrali za svojo prestolnico, da bi v Álavi razširili nacionalno zavest, saj je bil baskovski nacionalizem prav v tej provinci najšibkejši. Jesús Mariá de Leizaola, predsednik baskovske vlade v izgnanstvu, se je vrnil iz Francije. S tem se je končalo 43-letno izgnanstvo baskovske vlade. Aprila 1980 je Carlos Garaikoetxea, takratni vodja PNV, pod hrastom v Guernici, kot to veleva tradicija, zaprisegel kot prvi povojni baskovski predsednik – *lehendakari* (Conversi 1997: 146).

2.2.2.1 Določila statuta o avtonomiji

Statut o avtonomiji je poleg španske ustave tisti temeljni dokument, ki določa oblikovanje institucij, njihovo delovanje in pristojnosti na območju baskovske avtonomne skupnosti. Pravico do oblikovanja te avtonomne skupnosti imajo na podlagi 2. člena preambule statuta province Álava, Guipúzcoa, Vizcaya in tudi Navarra, slednja le, če se za to odloči, kar pa se ni zgodilo.

Prvi člen preambule statuta navaja, da "baskovski narod kot izraz svoje

³³Navarra je svoj statut o avtonomiji dobila leta 1982, leta 1986 pa je bilo v statutu urejeno tudi vprašanje baskovščine v Navarri. To je urejeno tako, da je Navarra razdeljena na tri območja – baskovsko govoreče, mešano in špansko govoreče območje –, v vsakem območju je uporaba baskovščine v izobraževanju in administraciji podvržena posebnim določilom (van Amersfoort in Mansvelt Beck 2000: 457).

narodnosti in da bi nastopili svojo avtonomijo v skladu s špansko ustavo oblikuje avtonomno skupnost v okviru španske države pod imenom *Euskadi* ali Baskovska dežela".

Preambula v 5. členu določa baskovsko zastavo, kot jo je oblikoval že Sabino Arana. Zastava ima na rdeči podlagi dva križa – zelenega diagonalnega in belega navpičnega, ki je nad zelenim.

Šesti člen statuta govori o jeziku. Kot poudarja, ima *euskera*, jezik baskovskega naroda, skupaj s kastiljščino status uradnega jezika na območju avtonomne skupnosti. Vsi prebivalci imajo pravico poznati in uporabljati oba jezika. Institucije avtonomne skupnosti morajo zagotavljati uporabo obeh jezikov. Političen status Baska ima vsakdo, ki je uradno prijavljen kot prebivalec ene izmed občin avtonomne skupnosti (člen 7).

Statut ne navaja posameznih temeljnih pravic in svoboščin prebivalcev avtonomne skupnosti. Kot določa 9. člen preambule, so te tiste, ki jih določa španska ustava (http://www.parlamento.euskadi.net/pdfdocs/i_estatuto.pdf, 23. 10. 2004).

2.2.2.2 Pristojnosti baskovske avtonomne skupnosti

Baskovska avtonomna skupnost ima, kot to določa 10. člen statuta o avtonomiji, izključne pristojnosti na sledečih področjih³⁴:

- oblikovanje občin,
- organizacija, upravljanje in delovanje lastnih avtonomnih institucij,
- notranji volilni sistem za volitve v baskovski parlament in svete provinc,
- lokalne oblasti in lokalna administracija na območju avtonomne skupnosti,
- ohranjanje, spreminjanje in razvijanje baskovskega civilnega prava,
- proceduralni zakoni,
- gozdarstvo in gozdni viri, kmetijstvo, ribištvo v notranjih vodah, vodno

³⁴Delitev pristojnost med avtonomnimi skupnostmi in državo določata že 148. člen španske ustave, ki govori o pristojnostih avtonomnih skupnosti, in 149. člen, ki govori o pristojnostih države. Statut o avtonomiji te pristojnosti le temeljiteje razdela.

- upravljanje,
- javna dela,
 - organizacija, upravljanje in delovanje institucij za mladoletnike, zaporov in centrov za socialno rehabilitacijo,
 - raziskave in razvoj v sodelovanju z državo,
 - kultura, umetnost, ročna dela,
 - zgodovinska, umetnostna, spomeniška, arheološka in znanstvena dediščina, arhivi, knjižnice in muzeji, ki niso v državni lasti,
 - kmetijske, ribiške in gospodarske zbornice,
 - promocija, gospodarski razvoj, načrtovanje gospodarskih dejavnosti,
 - kreditne banke in varčevalnice,
 - varstvo potrošnikov,
 - teritorialno in obalno načrtovanje,
 - industrija, z izjemo postavitve, širitve ali premestitve industrije, ki je podvržena posebnim pravilom,
 - železniški, cestni, pomorski in rečni promet, pristanišča, letališča in meteorološka agencija,
 - igralnice in stave,
 - turizem in šport,
 - statistika za lastne namene avtonomne skupnosti,
 - položaj žensk, otrok, mladine in starejših (http://www.parlamento.euskadi.net/pdfdocs/i_estatuto.pdf, 23. 10. 2004).

Dolžnost avtonomne skupnosti je razvijati in uresničevati špansko zakonodajo na sledečih področjih:

- okolje in ekologija,
- vladne pogodbe in koncesije,
- ribištvo,
- načrtovanje kreditov, bančništvo in zavarovalništvo,
- rudarstvo in energetika,
- delavska zakonodaja,
- zakonodaja o zaporih,

- zemljiška knjiga, borznoposredniške hiše,
- zaščita avtorskih pravic in patentov,
- mednarodni sejmi,
- pristanišča in letališča splošnega interesa,
- reševanje na morju in odlaganje odpadkov v teritorialnih vodah (http://www.parlamento.euskadi.net/pdfdocs/i_estatuto.pdf, 23. 10. 2004).

Sodna oblast avtonomne skupnosti sega na sledeča področja:

- civilne sodbe vseh instanc in stopenj,
- kazenski in socialni primeri vseh instanc in stopenj z izjemo prizivov na višje in prizivno sodišče,
- administrativni primeri,
- vprašanja jurisdikcije sodnih organov avtonomne skupnosti (http://www.parlamento.euskadi.net/pdfdocs/i_estatuto.pdf, 23. 10. 2004).

16. člen statuta določa, da je avtonomna skupnost v celoti odgovorna za izobraževanje, ne glede na stopnjo.

Ustanove avtonomne skupnosti so odgovorne, kot to določa 17. člen, tudi za splošno oblikovanje avtonomnih policijskih sil, katerih naloga je varovanje oseb in lastnine ter varovanje javnega reda na območju avtonomne skupnosti. Državne varnostne sile sicer ohranjajo nadzor nad policijskimi dejavnostmi posebnega pomena, kot je varovanje pristanišč, letališč, obale in meje, nadzor nad vstopom in izstopom iz države, izgon in izročitev, migracije, potni listi, odkrivanje tihotapljenja, utaje davkov. Člen 17/4 določa tudi oblikovanje posebnega Varnostnega sveta, v katerem so predstavniki avtonomne skupnosti in države, ki je pristojen za koordinacijo aktivnosti baskovske policije in državnih varnostnih sil. Vrhovno poveljstvo nad baskovskimi policijskimi silami, ki se imenujejo *ertzaintza*, je v rokah baskovske vlade. Državne varnostne sile lahko posredujejo pri varovanju javnega reda v avtonomni skupnosti zgolj na prošnjo baskovske vlade ali pa na lastno pobudo, če menijo, da je ogrožen državni interes, in ob pobudi Varnostnega sveta (http://www.parlamento.euskadi.net/pdfdocs/i_estatuto.pdf, 23. 10. 2004).

Avtonomna skupnost je odgovorna tudi za zakonodajo na področju medijev, lahko tudi oblikuje in ustanovi lastno televizijo, radio in tisk (člen 19) (http://www.parlamento.euskadi.net/pdfdocs/i_estatuto.pdf, 23. 10. 2004).

2.2.2.3 *Delitev oblasti*

Člen 24. določa, da si oblast delijo baskovski parlament (*Eusko Legebiltzarra*), vlada in njen predsednik (*lehendakari*).

Parlament – Eusko Legebiltzarra

Baskovski parlament je nosilec zakonodajne oblasti, na predlog vlade potrjuje proračun in nadzoruje delovanje vlade. Sestavlja ga enako število predstavnikov vsake baskovske province, ki so izvoljeni na splošnih neposrednih volitvah, njihov mandat pa traja štiri leta. Poslanci se sestajajo na rednih sejah, ki potekajo najmanj osem mesecev na leto, lahko pa se na zahtevo vlade, stalnega odbora ali tretjine poslancev sestanejo tudi na izrednem zasedanju. Zakone, ki jih sprejme parlament, razglasi predsednik baskovske vlade, ki v roku 15 dni po njihovem sprejetju poskrbi tudi za njihovo objavo v baskovskem uradnem listu (*Boletín Oficial del País Vasco*) in v španskem uradnem listu (*Boletín Oficial del Estado*). Zakon vstopi v veljavo na dan objave v baskovskem uradnem listu. Parlament je tudi zadolžen za imenovanje senatorjev v zgornji dom španskega parlamenta³⁵ (http://www.parlamento.euskadi.net/pdfdocs/i_estatuto.pdf, 23. 10. 2004).

Vsako provinco avtonomne skupnosti v parlamentu zastopa 25 poslancev; tako je skupno število poslancev 75.

Vlada in njen predsednik – lehendakari

Baskovska vlada je tisti organ, ki izvaja izvršno oblast in administrativne

³⁵Španski dvodomni parlament (*Cortes Generales*) je sestavljen iz predstavniškega doma (*Congreso de los Diputados*) in senata (*Senado*). Predstavniški dom ima 350 poslancev, ki jih za štiri leta izvolijo na splošnih volitvah po proporcionalnemu sistemu. Senat ima 255 članov, od teh jih 208 izvolijo za štiri leta na splošnih volitvah po večinskem sistemu, tako da ima vsaka od 47 provinc na celini po štiri senatorje, otoške province po pet ali šest, Ceuta in Melilla pa vsaka po dva senatorja. Preostalih 47 senatorjev izvolijo parlamenti avtonomnih skupnosti (Natek in Natek 1999: 175).

funkcije avtonomne skupnosti. Sestavljena je iz predsednika (*lehendakari*) in ministrov. Za svoje delovanje je odgovorna parlamentu. Vlada mora odstopiti po parlamentarnih volitvah, v primeru nezaupnice parlamenta ali smrti predsednika. Predsednika vlade med člani vlade imenuje kralj. Predsednik je najvišji predstavnik baskovske avtonomne skupnosti in španske države v avtonomni skupnosti.

2.2.3. Uveljavitev pravice do avtonomije v Španiji

Španija je edina država, ki ima pravico do avtonomije zapisano že v ustavi. Španska ustava je zelo nedvoumna, kar zadeva pravico do avtonomije (Suksi 1998: 152). Kljub temu da njen 2. člen pravi, da ustava temelji na trajni enotnosti španskega naroda in skupni in nedeljivi domovini vseh Špancev, pa obenem priznava in zagotavlja pravico do avtonomije vsem narodnostim in regijam, ki jo sestavljajo. Kot poudarja Suksi (1998: 158), pa lahko referendum, s katerim so Baski potrdili statut o avtonomiji, štejemo za močan element izražanja notranje samoodločbe.

Avtonomijo lahko država uporabi kot posebno sredstvo za urejanje mednacionalnih odnosov ali narodnomanjšinske problematike ali pa je celotna državna organizacija zasnovana na regionalni ali lokalni avtonomnosti ali samoupravi (Petrič 1977: 316). Španija je sicer kot celota zasnovana na avtonomnih skupnostih, vendar pa bi, glede na to da so bila najprej oblikovane avtonomne skupnosti "zgodovinskih narodnosti", lahko rekli, da se je Španija ob uvedbi demokracije za avtonomne skupnosti odločila predvsem zaradi reševanja manjšinske problematike in uresničevanja zahtev Baskov, Kataloncev in Galicijcev.

Avtonomija se velikokrat uporablja v primeru, ko se želi določena regija ali del družbe odcepiti od države. Dodelitev avtonomije naj bi to preprečila, še posebej velja to za stare, etablirane in dobro organizirane države, poudarja Lyck (1995: 77). To na nek način velja tudi za Španijo, saj so predvsem Baski kazali odcepitvene težnje, avtonomija pa je večino prebivalcev zadovoljila, tako da niso več naklonjeni odcepitvi.

Pogoji za popolno teritorialno avtonomijo so lokalno izbran šef izvršne oblasti, neodvisno lokalno sodstvo in delitev oblasti med centralno in avtonomno oblastjo

(Hannum in Lilich 1981: 252). Na podlagi teh pogojev bi lahko rekli, da Baski uživajo delno avtonomijo, saj imajo svojega vodjo izvršne oblasti, prav tako obstaja delitev oblasti med centralno in avtonomno oblastjo, nimajo pa neodvisnega sodstva. Za neodvisno sodstvo si prizadevajo v novem statutu o avtonomiji, ki pa mu Madrid odločno nasprotuje (več o predlogu novega statuta v poglavju 2.6).

2.3 POLOŽAJ KULTURE IN JEZIKA

2.3.1 *Spremembe na kulturnem in jezikovnem področju po padcu diktature*

Po padcu režima so se pojavile zahteve o obveznosti znanja baskovščine za zaposlitev v javnih službah. Vlada v Madridu je temu ostro nasprotovala. Zagovarjala je tezo, da mora biti strokovna usposobljenost temeljni kriterij za zaposlovanje in da naj bi se baskovščina uporabljala zgolj kot dopolnilo in ne namesto španščine. Politika Francovega režima, ki je želel izkoreniniti baskovski jezik in kulturo, in imigracija v baskovske province sta očitno povečala občutek ogroženosti in izzvala ostre reakcije, ki so vodile do tega, da je bila večina Baskov v tem času prepričanih v nezmožnost sobivanja dominantne španske in njihove kulture. Zato so se vzporedno s procesom demokratizacije pojavile zahteve po izključnosti lokalnega jezika – monopolne zahteve Francovega režima so nadomestile baskovske zahteve po izključnosti, ugotavlja Medhurst (1987: 10).

Kljub nerealističnim zahtevam, katerih cilj je bila okrepitev *euskere*, pa so se razmere na tem področju v času po padcu režima gotovo izboljšale. Popis prebivalstva leta 1981 je ugotovil, da v provincah Álava, Guipúzcoa in Vizcaya baskovsko govori 32,65 odstotka prebivalcev, 25 odstotkov jih je imelo *euskero* za svoj materni jezik. V vseh baskovskih provincah vključno z Navarro pa je baskovsko govorilo 28 odstotkov ljudi, kar je bilo pet odstotkov več kot enajst let pred tem³⁶. Tudi število šolajočih se na

³⁶Visok je bil tudi odstotek ljudi, ki se počutijo Baske. Kot je pokazala raziskava leta 1982, se je le 13 odstotkov prebivalcev Baskije v prvi vrsti počutilo Špance, 24 odstotkov jih je čutilo dvojno baskovsko-špansko identiteto in kar 60 odstotkov se jih je imelo za Baske (Conversi 1997: 159).

baskovskih *Ikastolas* je bilo vzpodbudno. Ob začetku demokratičnega obdobja jih je obiskovalo več kot dvakrat več kot v času režima Franca (Medhurst 1987: 10). Baskovski parlament pa je leta 1982 sprejel tudi Temeljni zakon o standardizaciji baskovščine, ki ureja dolžnosti javnih oblasti v zvezi z baskovščino, pišeta Aldekoa in Gardner (2002: 340).

2.3.2 *Pravni status jezika in uradne politike*

Pravni okvir, ki ureja status in uporabo baskovščine, predstavljata španska ustava in statut o avtonomiji. Statut, kot omenjeno, določa, da je baskovščina poleg kastiljščine uradni jezik na območju baskovske avtonomne skupnosti.

12. decembra leta 1982 je bil sprejet Temeljni zakon o standardizaciji *euskere*, ki določa, da imajo vsi prebivalci baskovske avtonomne skupnosti pravico znati in uporabljati oba uradna jezika, tako ustno kot pisno (Cenoz 1997: 264). Temeljne jezikovne pravice, ki jih določa zakon, so:

- pravica naslavljanja ljudi v administraciji in oblasti na območju avtonomne skupnosti v baskovščini in španščini, tako pisno kot ustno,
- pravica do izobraževanja v enem od uradnih jezikov,
- pravica do publikacij, radia, televizije in drugih množičnih medijev v baskovščini,
- pravica do razvoja poklicnih, političnih in sindikalnih dejavnosti v baskovščini,
- pravica do nagovarjanja na shodih v baskovščini.

Med drugim je zakon tudi tlakoval pot za ustanovitev temeljnih standardov za oblikovanje jezikovne politike, in sicer za oblikovanje Generalnega sekretariata za jezikovno politiko (*Secretaría General de Política Lingüística*), Svetovalnega sveta za baskovski jezik (*Consejo Asesor del Euskera*) in Baskovskega inštituta za javno administracijo (*Instituto Vasco de Administración Pública*).

Poleg oblikovanja posebnih organov, katerih cilj je jezikovna politika, so glavni dejavniki, ki so pripomogli k postopni oživitvi baskovščine, vpeljava *euskere* v izobraževalni sistem leta 1983, ustanovitev baskovske radiotelevizije (EITB – *Eusakal Irrati Telebista*) istega leta, oblikovanje Akademije za baskovski jezik (*Euskaltzaindia*), nova določila o učenju *euskere* za odrasle in standardizacijski načrt

za uporabo baskovščine v različnih javnih administrativnih telesih iz leta 1989
(<http://www.uoc.edu/euromosaic/web/document/basc/an/i1/i1.html>, 23. 10. 2004).

2.3.3 Uporaba euskere

Za več kot 74 odstotkov prebivalcev baskovske avtonomne skupnosti je materni jezik španščina. Število prebivalcev, katerih materni jezik je *euskera*, ostaja bolj ali manj enak, se pa, odkar je baskovščina postala del izobraževalnega sistema, povečuje delež ljudi, ki imajo za svoj materni jezik tako španščino kot tudi baskovščino.

Tabela 1: Materni jezik na območju baskovske avtonomne skupnosti

	1991	1996	2001
skupaj prebivalcev	2104041	2098055	2082587
baskovščina	20,52%	20,28%	19,96%
španščina	74,42%	74,09%	74,10%
baskovščina in španščina	3,58%	4,01%	4,17%

Vir: <http://www.eustat.es/ele0000400/xls0000489.xls> (30. 10. 2004).

Zelo pa se povečuje delež prebivalcev, ki govorijo ali vsaj pasivno obvladajo *euskero*. Leta 1996 se je delež ljudi, ki baskovščine sploh ne govori, prvič po več letih spustil pod polovico.

Tabela 2: Znanje baskovščine na področju baskovske avtonomne skupnosti

	1991	1996	2001
skupaj prebivalcev	2068927	2062525	2033247
govorijo baskovščino	26,28%	30,88%	32,31%
delno govorijo baskovščino	19,84%	19,72%	23,12%

	1991	1996	2001
ne govoriyo baskovščine	53,88%	49,40%	44,57%

Vir: http://www.eustat.es/elem/ele0000400/xls0000487_.xls (30. 10. 2004).

2.3.3.1 Izobraževalni sistem

Učenje baskovščine določata Zakon o standardizaciji baskovščine in dekret številka 138/1983, ki sta oblikovala različne jezikovne modele v okviru šolskega sistema: modele A, B in D. V modelu A pouk poteka v španščini, baskovščina je le eden od predmetov (štiri do pet ur na teden). Model B določa pouk tako v španščini kot v baskovščini, medtem ko model D določa pouk v baskovščini, španščina je le eden od predmetov (Aldekoa in Gardner 2002: 340). Vključevanje modela B in D v predšolsko izobraževanje se je začelo leta 1983, pred tem so baskovščino uporabljale le zasebne šole *Ikastolas*.

Modela B in D sta vse bolj priljubljena in danes večina otrok in mladih v baskovski avtonomni skupnosti obiskuje šole, kjer pouk poteka izključno v baskovskem ali v baskovskem in španskem jeziku, ugotavlja Cenoz (1997: 262).

Kot kaže Tabela 3, se je število otrok v vrtcih modela D skozi leta precej povečevalo, leta 2003 jih je obiskovalo 61,48 odstotka otrok, dvojezične vrtce je obiskovalo 28,65 odstotka otrok, vrtce, kjer govorijo špansko, pa le 9,87 odstotka otrok. V osnovnošolskem izobraževanju se prav tako veča število učencev, ki obiskujejo šole modelov B in D, število učencev v osnovnih šolah modela A pa izdatno pada. V srednješolskem izobraževanju je še leta 1996 največ dijakov obiskovalo šole modela A, vendar je že leta 2003 srednje šole modela D obiskovalo največ dijakov. Medtem ko je leta 1985 93,48 odstotka dijakov obiskovalo šole modela A, jih je bilo leta 2003 le še 33,03 odstotka.

Tabela 3: Obiskanost posameznega modela baskovskih šol (v odstotkih)

	Model A			Model B			Model D		
	1985	1996	2003	1985	1996	2003	1985	1996	2003
leto									
vrtec	65,18	18,99	9,87	23,99	28,5	28,65	10,82	51,71	61,48
osnovna šola	87,39	30,9	18,28	7,68	29,44	29,79	4,94	38,75	51,93
srednja šola	93,48	43	33,03	3,03	23,21	24,49	3,5	33,12	42,48

Vir: Cenoz (1997: 262) in http://www.eustat.es/elem/ele0000000/tbl0000095_i.html (30. 10. 2004).

Posebno pozornost v šolah sedaj namenjajo tudi poznavanju baskovske zgodovine in kulture ter zgodovini in kulturi tudi drugih španskih regij, kar naj bi bil ključ za razumevanje jezikovne in kulturne raznolikosti v baskovski avtonomni skupnosti. Jezik je namreč neizogibno povezan s kulturo, zato je učenje baskovščine in učenje v baskovščini zahtevalo tudi spremembe na področju učnih načrtov, ki sedaj odražajo tudi baskovsko tradicijo, pišeta Aldekoa in Gardner (2002: 340).

Kar zadeva visokošolsko izobraževanje, je baskovščina jezik poučevanja na določenih fakultetah. Na baskovski univerzi (*Euskal Herriko Unibertsitatea*) 39 odstotkov obveznih predmetov poteka v *euskeri*. Študenti lahko po svoji želji izpite, naloge in diplome pišejo v baskovščini (<http://www.uoc.edu/euromosaic/web/document/basc/an/i1/i1.html>, 23. 10. 2004).

Nadzor nad izobraževalnim sistemom zagotavlja ministrstvo za izobraževanje baskovske avtonomne skupnosti in Generalni sekretariat za jezikovno politiko, ki se z baskovskim parlamentom redno posvetuje o posebnih ukrepih glede jezikovne politike, povezane z izobraževanjem.

Največji problem, s katerim so se soočili pri vzpostavljanju baskovskih šol, pa so bili učitelji oziroma njihovo neznanje baskovščine. Leta 1977 je baskovsko govorilo zgolj pet odstotkov osnovnošolskih učiteljev, ki pa tudi niso znali jezika uporabiti v izobraževalne namene. Baskovska vlada se je zato nemudoma lotila reševanja tega vprašanja in vzpostavila t. i. program IRALE, ki je bila namenjen učenju baskovščine za učitelje, piše Lasagabaster (2001: 408). Gre za poseben program, ki zadeva učitelje, ki že govorijo baskovsko, a jezika ne znajo uporabljati v pisni obliki, in učitelje, ki baskovščine sploh ne poznajo. Program usposabljanja učiteljev traja že 24 let, udeležuje pa se ga vedno več učiteljev, ki lahko v ta namen zaprosijo za največ tri leta plačanega dopusta. Rezultati te politike so zelo dobri. Medtem ko je baskovščino v 70. letih 20. stoletja obvladalo zgolj slabih pet odstotkov učiteljev, se je ta številka v zadnjih letih povzpela na kar 70 odstotkov (Vickers 2000: 19).

2.3.3.2 Sodne oblasti

Temeljni zakon o standardizaciji *euskere* določa:

- da lahko prebivalci avtonomne skupnosti v postopkih pred sodiščem uporabljajo katerikoli uradni jezik, pri tem pa jim ni potrebno priskrbeti prevoda,
- da so dokumenti in pravne tožbe v baskovščini veljavne,
- da je baskovska vlada pooblaščenca za promocijo standardizacije uporabe baskovščine v sodni upravi.

Resnična uporaba baskovščine na sodiščih pa je redka, saj večina sodnikov, tožilcev in drugih predstavnikov sodišča *euskere* ne obvlada, nekateri pa so tudi mnenja, da prevodi pravnih postopkov sprožijo nesprejemljive sodne zaostanke (<http://www.uoc.edu/euromosaic/web/document/basc/an/i1/i1.html>, 23. 10. 2004).

2.3.3.3 Javne službe

Prebivalci baskovske avtonomne skupnosti lahko uporabljajo baskovščino v vseh administrativnih zadevah, vendar pa je uporaba *euskere* zaradi pomanjkanja baskovsko govorečega osebja in dvojezičnih obrazcev precej redka. Napredek je opaziti pri španskih železnicah in poštni administraciji, ki imata dokumente in javna obvestila tudi v baskovščini.

Počasi rojevajo sadove tudi tečajji baskovščine za javne uslužbence, vendar pa je "baskizacija", kot so proces učenja baskovščine za javne uslužbence uradno poimenovali, dolg in obsežen proces, ugotavlja Cenoz (1997: 269).

2.3.3.4 Množični mediji

Tisk

Do leta 1986 so bili vsi časniki, ki so izhajali na območju baskovske avtonomne skupnosti, v celoti v španščini. Leta 1986 pa sta se pojavila prva dvojezična časopisa – *Deia*, ki je imel leta 1993 naklado 106.000 izvodov, in *Egin* s 103.000 izvodi. Sedaj imajo vsi španski dnevnikarji na območju avtonomne skupnosti redne priloge v *euskeri*.

Leta 1990 je izšel prvi časnik, ki je v celoti napisan v baskovščini, to je bila *Euskaldunon Egunkaria*, ki so ga prodajali na vseh območjih, kjer govorijo baskovsko, to je na območju baskovske avtonomne skupnosti, v provinci Navarri in francoskem departmaju Pyrénées-Atlantiques, vendar pa je bila njegova naklada zgolj 17.000 izvodov.

20. februarja 2003 pa je policija zaradi domnevnega sodelovanja z ETA vdrla v prostore *Euskaldunon Egunkarie*, aretirala vodilne novinarje in upravnike podjetja ter zaprla dnevnik. Po mnenju španskih preiskovalcev naj bi bila ETA soudeležena pri pripravah na ustanovitev časnika leta 1990, vendar tega sodelovanja niso dokazali. Aretirani novinarji in upravniki so bili osumljeni "domnevnega zločina pripadnosti teroristični organizaciji ETA oziroma sodelovanja z njo", dnevnik pa naj bi bil "sestavni del teroristične strategije", piše Brezigar (2003: 11). Zaprtje je sprožilo val protestov v novinarskih krogih po vsej Evropi, pri manjšinskih organizacijah pa so poudarjali, da je zaprtje časnika, ki kot edini dnevnik v baskovskem jeziku opravlja tudi pomembno jezikovno funkcijo, nedopustno.

Novinarji *Euskaldunon Egunkarie* so začeli takoj izdajati nov dnevnik *Egunera*, ki je izhajal do julija 2003, ko je začel izhajati nov časnik *Berria*. Njen odgovorni urednik Martxelo Otamendi je vodil tudi *Euskaldunon Egunkario*. Prvo številko novega dnevnika so natisnili v nakladi 50.000 izvodov, razprodana pa je bila v nekaj urah.

Obstajajo tudi tri revije v baskovščini. *Argia*, z naklado 10.000 izvodov, je tedenska revija splošne tematike, *Jakin* je 14-dnevnik, posvečen kulturi, z naklado 3500 izvodov, *Aizu* pa je mesečna publikacija za učitelje baskovščine v nakladi 400 izvodov. Bolj razširjene so brezplačne revije v baskovščini (kakih 30 literarnih, verskih, znanstvenih in drugih revij), ki se financirajo z oglaševanjem ali pa s pomočjo različnih javnih ustanov, dosežejo pa kakih 250.000 bralcev (<http://www.uoc.edu/euromosaic/web/document/basc/an/i1/i1.html>, 23. 10. 2004).

Radio

Večina radijskih postaj oddaja v španščini, v zadnjih letih pa so številne lokalne radijske postaje začele deloma oddajati svoj program tudi v baskovščini. Edina

radijska postaja, ki oddaja izključno v *euskeri* in pokriva celotno območje baskovske avtonomne skupnosti, je *Euskadi Irratia*, ki jo v povprečju posluša 84.000 ljudi. Izključno v baskovščini oddajata še dve zasebni radijski postaji.

Televizija

Najbolj pomembno za razvoj *euskere* pa je bilo prav gotovo oblikovanje baskovske televizije *Euskal Telebista* (ETB), katere prvi program oddaja izključno v *euskeri*. ETB spremlja 207.000 gledalcev, kar je 11 odstotkov vseh gledalcev. Baskovska regionalna mreža državne televizije in privatne televizijske hiše pa baskovščino le redko uporabljajo (<http://www.uoc.edu/euromosaic/web/document/basc/an/i1/i1.html>, 23. 10. 2004).

2.3.3.5 Kultura in umetnost

Razvoj baskovske tradicionalne in moderne glasbe je bil v zadnjih letih precej obsežen. Podobno velja za gledališče, saj ob kar 23 dvojezičnih deluje tudi 16 izključno baskovskih komediografskih hiš. Po drugi strani pa to ne velja za kinematografijo, saj so filmi v baskovščini precej redki. Filmski delavci, ki jih sponzorira baskovska vlada, morajo kopijo filma sinhronizirati tudi v baskovščino, vendar pa se ta kopija ponavadi ne uporablja za komercialne namene, razen če jo predvaja prvi program ETB.

Baskovska vlada je precej dejavna, kar se tiče promocije baskovske kulture. V ta namen je ustanovila posebne organe, in sicer Generalni direktorat za kulturno ustvarjanje in širjenje, Generalni direktorat za kulturno dediščino in Generalni direktorat za promocijo baskovščine, ki so uvedli množico podpornih mehanizmov za vzpodbujanje baskovščine: nagrade za razvoj kulturnih programov in dejavnosti, nagrade za baskovsko literaturo, podpora gledališčem, glasbenim izdelkom in kinematografiji (<http://www.uoc.edu/euromosaic/web/document/basc/an/i1/i1.html>, 23. 10. 2004).

2.3.4 Vpliv avtonomije na baskovsko identiteto

Avtonomija ima brez dvoma pozitivne učinke na ohranjanje baskovske

identitete. Raven znanja jezika kot enega osrednjih elementov identitete naroda in njegova uporaba se zaradi baskovskih šol, ki jih obiskuje vedno več učencev, baskovskih medijev in, sicer počasnega, prodiranja v javno upravo vse bolj povečuje. Podobno velja za baskovsko kulturo in zgodovino, katerih spoznavanje si je šele z avtonomijo utrlo pot v šole.

Avtonomija pa nima pozitivnih posledic le na etnično-jezikovno identiteto. Še bolj značilen je vpliv na zgodovinsko-politično identiteto. Kot jasno kaže Tabela 4, v baskovski avtonomni skupnosti za razliko od drugih baskovskih provinc poreklo in znanje jezika nista edina temelja baskovske identitete. Medtem ko sta v drugih provincah poreklo in jezik na eni strani ter identiteta na drugi strani precej povezana, pa to ne velja za province v baskovski avtonomni skupnosti. Ti podatki jasno kažejo na obstoj različne baskovske identitete. V francoskih baskovskih provincah in Navarri, kjer ne obstaja baskovska politična struktura, ima baskovska identiteta bolj etnični značaj in temelji na poreklu in jeziku (<http://ibs.lgu.ac.uk/sympo/josuame.pdf>, 20. 3. 2005). V baskovski avtonomni skupnosti, kjer obstaja politično-pravna struktura in se uradno imenuje Baskovska dežela, pa na identiteto ne vpliva zgolj poreklo in jezik. Tudi ljudje, ki nimajo baskovskih korenin in ne znajo baskovsko, se počutijo Baske. V času Francove diktature so se Baski bali, da bi imigranti, ki so se zaradi industrializacije množično priseljevali v baskovske province, utegnili ogroziti njihovo lokalno kulturo, sedaj, v avtonomni skupnosti, pa se imigranti, kljub temu da večinoma ne govorijo baskovsko, že počutijo Baske.

Tabela 4: Baskovska identiteta (v odstotkih)

	Identiteta		Poreklo		Govorijo baskovsko
	Se imajo za Baske	Se nimajo za Baske	Oče/mati	Imigranti/otroci imigrantov	
Álava	74	16	52	48	7
Vizcaya	68	20	50	50	17
Guipúzcoa	85	9	65	35	44
Navarra	34	51	79	21	10
Labourd	43	39	61	39	26
Basse Navarre	63	24	82	18	61
Soule	71	14	86	14	64
Province skupaj	64	24	60	40	22

Vir: <http://ibs.lgu.ac.uk/sympo/josuame.pdf> (20.3.2005).

2.4 SPREMEMBE NA BASKOVSKEM POLITIČNEM PROSTORU

Tudi po vzpostavitvi demokracije je med Baski še vedno prevladovalo prepričanje, da je Španija glavni sovražnik, proces demokratizacije so mnogi videli zgolj kot fasado, s katero Španija prikriva svoj namen uničiti baskovsko identiteto. Moč nacionalističnih strank med Baski je zato rasla od prvih volitev leta 1977. Prva dobitnica tega trenda je bila PNV, ki jo je politični proces, ki je pospeševal avtonomijo, ponovno okrepil (Conversi 1997: 148).

Na baskovskem političnem prostoru, ki ga je skoraj stoletje od nastanka leta 1895 obvladovala PNV, pa so se pojavile tudi nove stranke. Ko so Baski dobili statut o avtonomiji, je ETA-pm, do tedaj ena glavnih vej ETA, opustila oboroženi boj, medtem ko je ETA-m nadaljevala z napadi. Številni nekdanji privrženci ETA-

pm so skupaj z lokalno komunistično stranko leta 1976 oblikovali zvezo *Euskadiko Ezkerra* (EE – Baskovska levica). EE je ob ustanovitvi sprejela marksistično linijo in se je zavzemala za neodvisnost, kasneje pa je sprejela regionalno avtonomijo, ugotavlja Conversi (1997: 149). Odpoved nasilju je bil počasen proces, ki se je moral soočiti z obdobji, v katerih so oborožene akcije uporabili kot dodatek zakoniti akciji, kadarkoli ta ni bila zadostna.

EE se je leta 1993 priključila Španski socialistični stranki (PSOE). PSOE je sicer najmočnejša prošpanska stranka v baskovski avtonomni skupnosti in najmočnejša stranka, ki tu zastopa levico. PSOE skupaj z EE nastopa pod imenom Baskovska socialistična stranka (*Partido Socialista de Euskadi – PSE*).

Aprila leta 1978 je bila ustanovljena *Herri Batasuna* (HB – Ljudska enotnost), ki je združila številne, do takrat razcepljene levičarske nacionalistične skupine. Številne skupine, ki so sestavljale zvezo HB, so se zavzemale za nadaljnji obstoj in delovanje ETA, nekatere med njimi so bile od ETA neposredno odvisne. HB je postala politično krilo ETA (Keating 1993: 222). Za razliko od PNV in EE, ki sta pokazali pripravljenost sprejeti parlament in vlado v Madridu ter delovati v novo oblikovanih regionalnih institucijah, pa je HB v celoti zavračala statut o avtonomiji kot nesprejemljiv kompromis, piše Medhurst (1987: 9).

Kot ETA tudi HB nikoli ni imela pravega voditelja oziroma osrednjega lika, odlikovala pa jo je izjemna fleksibilnost pri pridobivanju članov. Za HB je značilna tudi ideološka heterogenost, v eni najbolj nekonvencionalnih in *sui generis* strank v Evropi so bili združeni marksisti, okoljevarstveniki, pacifisti, feministke, duhovniki, brezposelni, študenti, poslovneži, kmeti in drugi tako iz mestnega okolja kot tudi s podeželja. Kar je družilo te ljudi, je bilo zavračanje španske ustave in statuta o avtonomiji ter prizadevanja za neodvisnost. Ker je bila ta ključni cilj, so ideološke razlike stale ob strani. Stranka je, potem ko jo je špansko vrhovno sodišče junija leta 1986 legaliziralo, postala najmočnejša stranka v Guipúzcoi, tretja v Vizcayi in četrta v Álavi in Navarri, zanj pa so glasovali tudi v drugih španskih pokrajinah, celo v Madridu. Glas v drugih pokrajinah ni bil namenjen toliko baskovskemu separatizmu, kot je bil to glas "proti sistemu" (Conversi 1997: 150, 151).

Najmočnejšo baskovsko stranko PNV pa so v obdobju po padcu diktature začele

spremljati notranje razprtije, ki so bile posledica osebnostnih konfliktov in predvsem nesoglasja dveh poglobitvenih političnih tendenc. Del članov PNV, ki jih je vodil prvi *lehendakari* Carlos Garaikoetxea, se je zavzemal za centralizirano oblast znotraj PNV, medtem ko se je drugi del stranke pod vodstvom Joseja Antonia Ardanze zavzemal za decentralizacijo stranke. Leta 1986 je prišlo do končnega razkola v stranki in ustanovitve nove stranke *Eusko Alkartasuna* (EA – Baskovska solidarnost), piše Medhurst (1987: 9).

Večina baskovskih strank je sprejela špansko državo. Ostalo nespravljivo manjšino predstavlja HB, ki, kot ugotavlja Keating (1993: 223), zavrača špansko državo in vztraja na enotnosti vseh baskovskih ozemelj (vključno z baskovskimi provincami v Franciji in Navarri), separatizmu in trditvi, da poslanstvo naroda legitimizira nasilje, tudi če je v nasprotju z izraženimi željami tega naroda.

2.4.1 Podpora posameznim strankam

Baskovski volilni upravičenci v baskovski parlament pretežno volijo nacionalistične stranke. Njihova podpora skupaj se giblje med 56 in 60 odstotki. Zanimivo je, da je podpora nacionalističnim strankam, ko gre za volitve v španski parlament, okrog deset odstotnih točk nižja, ugotavljata van Amersfoort in Mansvelt Beck (2000: 454). Baskovska avtonomna skupnost je kljub temu poleg Navarre edina, kjer dve vodilni španski stranki, PSOE in PP (*Partido popular* – Ljudska stranka), ki je s propadom Demokratične unije centra (UCD) postala glavna konservativna alternativa špansko usmerjenim volivcem na tem območju, ne moreta zbrati več kot 50 odstotkov volilne podpore.

PNV danes, ko se je povsem oddaljila od Aranove ideologije in z Madridom vzpostavila dialog, uživa največjo podporo baskovskih volivcev. Po krizi v 80. letih, ko sta ji številne glasove vzeli HB in EE, ji je uspelo ponovno prepričati večino volivcev. Ker je večina prebivalstva s trenutnim položajem zadovoljna, glavni program stranke ni več baskovska neodvisnost, temveč je PNV bolj usmerjena v ohranitev baskovske kulture in povezavo francoskih in španskih Baskov v novih evropskih integracijskih programih.

Podpora HB, ki je danes edina večja baskovska stranka, ki se zavzema za neodvisnost, pa vztrajno pada. Najhujšega udarca pa HB ni prizadejalo volilno telo, temveč špansko vrhovno sodišče, ki je 17. marca 2003 na podlagi zahteve, ki sta jo septembra 2002 vložili španska vlada in državno tožilstvo, prepovedalo HB, ki se je sicer leta 1998 preimenovala v *Euskal Herritarrok* (EH – Baskovski državljani). Sodišče je primer razsodilo na podlagi zakona, ki določa, da je moč stranke, ki "aktivno ali tiho" podpirajo terorizem, razglasiti za nezakonite. V okviru sodbe so zaprli vse urade stranke, ji zaplenili premoženje in ji prepovedali kakršnokoli dejavnost. Iz HB je po odločitvi sodišča izšla stranka *Socialista Abertzaleak* (SA – Domoljubni socialisti)³⁷.

Tabela 5: Zastopanost strank v baskovskem parlamentu med letoma 1984 in 2001

stranka	1984		1986		1990		1994		1998		2001		2004	
	%	sedeži	%	sedeži	%	sedeži	%	sedeži	%	sedeži	%	sedeži	%	sedeži
PNV	42,01	32	23,71	17	28,49	22	29,84	22	28,01	21	42,72	33	38,67	29
PSOE	23,07	19	22,05	19	19,94	16	17,13	12	17,6	14	17,9	13	22,68	18
PP	9,36	7	8,4	4	8,23	6	14,41	11	20,13	16	23,12	19	17,4	15
EE	7,98	6	10,88	9	7,78	6	-	-	-	-	-	-	-	-
EA	-	-	15,84	13	11,38	9	10,31	8	8,69	6	-	-	-	-
HB/EH	14,65	11	17,47	13	18,33	13	16,29	11	17,91	14	10,12	7	-	-
IU	-	-	-	-	1,42	-	9,15	6	5,68	2	5,58	3	-	-
UA	-	-	-	-	1,41	3	2,73	5	1,26	2	-	-	-	-

³⁷Podatki iz arhiva ameriške tiskovne agencije Associated Press (AP), marec 2003.

Vir: http://www1.euskadi.net/emaitzak/datuak/resultados/images/esquina_azul.gif
(11. 4. 2005).

2.5 NASILJE IN MOŽNI ODGOVORI

2.5.1 *Nasilje ETA*

Tranzicija iz diktature v demokratično ureditev je za ETA pomenila konec povezanosti, ki jo je imela s prebivalstvom. Večina Baskov se je namreč strinjala z institucionalnim načinom boja, ki so ga vodile zmerne stranke, predvsem PNV. ETA je počasi izgubljala svoje zaledje, piše Valenčičeva (1998: 14). ETA je kljub temu obstala in se ni odpovedala nasilju, kar gre pripisati številnim dejavnikom, med drugim povečanju človeških in organizacijskih virov, simbolnemu pomenu organizacije, neustrezni državni protiteroristični politiki in še vedno dovolj veliki podpori (Tejerina 2001: 44).

2.5.2 *Španski odgovor*

Španska država ni zgolj stala ob strani. Organizirala je številne paravojaške skupine, katerih cilj so bili baskovski disidenti. Skupini ATE (*Antiterrorismo ETA – Proti terorizmu ETA*) in BVE (*Batallón Vasco Español – Španski baskovski bataljon*) sta nastali pod okriljem policije, ki ju je tudi vodila (Valenčič 1998:14). Leta 1983 pa je z delovanjem začela tretja tajna paravojaška organizacija GAL (*Grupos anti-terroristas de liberation – Protiteroristične osvobodilne skupine*), za katero so stali sama vlada pod vodstvom takratnega premiera Felipeja Gonzalesa in visoka imena španske vojske. Glavni cilj organizacije je bil maščevati žrtve ETA in privedi na španska tla vse Baske, ki so zbežali v Francijo. V največ primerih je GAL domnevne pripadnike ETA ubijal ali pa jih v Franciji ugrabljaj in prepeljal na špansko ozemlje. V štirih letih delovanja so akcije GAL terjale 25 življenj. Pozneje se je pokazalo, da so bili mnogi Baski, ki so bili ubiti v akcijah, ki so jih poimenovali Umazana vojna (*La Guerra Sucia*), nedolžni. Hkrati vse do danes obstaja sum, da je bil GAL

neposredno povezan s špansko obveščevalno službo, piše Tejerina (2001: 46).

Francija, kjer so do polovice 80. let baskovski aktivisti našli razmeroma varno zavetje, v prvih letih 80. let ni odobrila predaje baskovskih aktivistov, ki so živeli na njenih tleh, španski policiji, ker bi to predstavljalo predajo oseb policiji druge države brez procesa. Leta 1986 pa se je določila za radikalno akcijo in iz Francije je izgnala vseh dvesto baskovskih aktivistov (Valenčič 1998: 14).

2.5.3 Znaki možnega premirja?

Delni umik španske policije in civilne garde ter namestitvev baskovske policije na območju baskovske avtonomne skupnosti sta pomenila prvo spremembo tradicionalne podobe na območju. Namestitev baskovske policije, ki je imela vsa pooblastila, je porušila prepričanje, ki ga je zagovarjala ETA, da je baskovska dežela okupirana. Baskovska policija, v kateri so predvsem Baski, je bila dejstvo, ki je delegitimizirala dokaze, ki jih je promovirala ETA, trdi Tejerina (2001: 49).

K umiritvi razmer so prispevale tudi nove stranke in gibanja, ki so podpirale politiko sprave s špansko državo. V Španijo so se začeli vračati tudi nekateri izmed vodilnih pripadnikov ETA, ki jih je španska vlada dolgo preganjala, in se vključili v dialog s špansko vlado. Raziskave so pokazale, da so Baski vse bolj zadovoljni z avtonomijo in vse manj naklonjeni neodvisnosti, na pripadnike ETA pa so začeli gledati vse bolj negativno (http://www.ehj-navarre.org/navarre/na_repression_atp.html, 15. 11. 2004).

Nasilje ETA sta postopno začeli obsojati tudi vodstvi PNV in EE. Leta 1986 je PNV izgubila večino v parlamentu, kar jo je prisililo v koalicijo s PSOE. Vsi ti dogodki in vse večji pritisk domače javnosti so baskovske stranke, z izjemo HB, prisilili, da so 10. novembra 1987 v španskem parlamentu podpisale Državni pakt proti terorizmu (*Pacto del Estado*), 12. januarja 1988 pa na lastno pobudo še Sporazum o pacifikaciji in normalizaciji baskovske dežele. ETA je na podpis pakta proti terorizmu odgovorila z bombnim napadom v Zaragozi, v katerem je umrlo 11 ljudi, med njimi tudi otroci, po podpisu sporazuma o pacifikaciji pa je španski vladi ponudila pogajanja (Grgič 1998: 47). Ob koncu januarja leta 1988 sta se tako španska

vlada in ETA dogovorili za pogovore. Ti so se začeli v Alžiriji leto kasneje, že po mesecu dni pa so se zaradi nespoštovanja prvotnega dogovora s strani vlade tudi končali.

Leta 1995 je ETA ponudila sporazum, imenovan Demokratična alternativa, ki pa ga je španska vlada gladko zavrnila. Kot odmev na to je ETA istega leta oblikovala t.i. Manifest baskovske države, v katerem je podčrtala svoje zahteve po samoodločbi in združitvi Baskov, po svobodnih volitvah brez groženj ob navzočnosti policije, zahtevala pa je tudi izpustitev njenih članov iz španskih zaporov. Španska vlada je zahteve ETA zavrnila. Kljub temu je ETA 18. septembra 1998 razglasila enostransko popolno in neomejeno premirje. Kot piše Tejerina (2001: 39), je napoved presenetila vse, kljub temu da je premirje želela in zahtevala večina baskovskih prebivalcev, ki so se v zadnjih letih mobilizirali proti terorističnemu nasilju.

Španska vlada zaradi številnih prej najavljenih premirij, ki niso dolgo zdržala, tudi tega ni vzela resno. ETA je tokrat v želji, da bi le prišlo do pogovorov, ki bi Baske pripeljali do neodvisnosti, v svojih vrstah razglasila prepoved vseh nasilnih dejanj. Tega se je nekaj časa celo držala in s tem presenetila španske oblasti. Sledile pa so poteze španske vlade, za katere je ETA trdila, da so namerne provokacije, in zato 3. decembra 1999 preklicala premirje. Naslednje leto so se teroristični napadi nadaljevali in ETA se je ponovno pojavila na naslovnica časnikov po vsem svetu (A. J. H. 2001: 9).

Rešitve nasilja ETA, ki je v letih do danes terjalo več kot 850 življenj, tako še vedno ni na vidiku. Španska vlada pogajanja z ETA še naprej odločno zavrača in jo poziva, naj položi orožje.

2.6 PREDLOG NOVEGA STATUTA

Že leta 1998 so najmočnejše španske etnične stranke, baskovska PNV, galicijska BNG (*Bloque Nacionalista Gallego* – Galicijski nacionalistični blok) in katalonska CiU (*Convergència i Unió* - Zbliževanje in združenje) sprejele t.i. Deklaracijo iz Barcelone. Dokument, ki vsebuje zahtevo po večnacionalni konfederacijski ureditvi Španije, je pokazal, da imajo 20 let po sprejetju prvega statuta o avtonomiji zahteve

po njihovem spreminjanju močno podporo (Valandro 2001: 28).

Oktober leta 2003 pa je predsednik baskovske vlade Juan Jose Ibarretxe vladi v Madridu postavil jasne zahteve po spremembi statuta o avtonomiji. Po načrtu, ki se po njem imenuje Ibarretxejev načrt, bi se statut spremenil v akt, ki bi urejal "svobodno povezavo baskovske države s Španijo", pri čemer je za politiko v Madridu popolnoma nesprejemljiva zlasti zahteva po vključitvi pravice do samoodločbe (Štrajn 2003: 7).

Ibarretxejev načrt teži k priznavanju večje avtonomije, vključuje pa tudi vrsto zagotovil, s katerimi bi baskovščini zagotovili primerno prihodnost. V načrtu je tako zapisano, da bo baskovščini priznan status uradnega jezika in da ima vsak državljan pravico uporabljati kateregakoli od uradnih jezikov. S tem bi spremenili sedanje stanje, ki temelji na 3. členu španske ustave, ki dopušča Baskom, da uporabljajo svoj jezik, vendar tudi določa, da morajo vsi španski državljani poznati španski jezik.

Druga temeljna določila Ibarretxejevega načrta so:

- načrt temelji na "pravici baskovskega naroda, da sam svobodno in demokratično odloča svoji organiziranosti in političnih odnosih" v okviru baskovske avtonomne skupnosti, ki je "svobodno povezana s Španijo",
- vključuje tri baskovske province – Álavo, Guipúzcoo in Vizcayo –, ki že tvorijo avtonomno baskovsko skupnost,
- predvideva priznavanje baskovskega državljanstva, ki bi bilo enakovredno in združljivo s španskim državljanstvom,
- zahteva, da se Madrid odreče prisilnim ukrepom proti baskovski deželi, kar mu sicer v primeru grožnje splošnemu španskemu interesu španska ustava dovoljuje,
- predvideva oblikovanje avtonomnega baskovskega sodstva,
- baskovska vlada je pristojna za področje kulture in izobraževanja, socialno, zdravstveno, gospodarsko, finančno in fiskalno politiko, zaposlovanje, infrastrukturo, promet in stanovanjsko politiko,
- Španija ohrani pristojnosti na področju obrambe, monetarnega sistema, carin, civilne, kazenske in trgovinske zakonodaje ter mednarodnih odnosov,
- predvideva sodelovanje baskovskih predstavnikov v vseh španskih delegacijah pri Evropski uniji (<http://www.berria.info/english/engdokumentuak/dokumentua5.pdf>, 12. 12. 2004).

Če bi bil nov statut potrjen, bi se baskovska dežela spremenila v svobodno politično entiteto, kar pomeni, da bi se lahko sama odločala o stopnji povezanosti s Španijo, kasneje pa bi lahko celo odločala o možnosti, da postane samostojna država. Načrt predvideva, da bi večina političnih in pravnih odločitev pripadla Baskom samim, edina trdna vez s Španijo pa bi bila španska krona, vojska in zunanja politika, piše Clotet (2003: 12).

Ibarretxejev načrt je 30. decembra 2004 baskovski parlament sprejel. Sprejetje je bilo deloma nepričakovano, nato pa je stranka *Socialista Abertzaleak* napovedala, da bodo načrt podprli trije od sedmih njenih poslancev. Pred tem je stranka načrtu nasprotovala, saj je po njenih besedah premlačen in ne gre po poti popolne neodvisnosti³⁸. O načrtu je glasoval tudi španski parlament, ki pa ga je 1. februarja 2005 prepričljivo zavrnil. Zavrnitev načrta je bila pričakovana, saj so predstavniki tako vladajoče PSOE kot opozicijske PP načrt razglasili za protiustavnega. Ibarretxe je kljub zavrnitvi napovedal, da bo razpisal referendum o načrtu³⁹.

³⁸Podatki iz arhiva ameriške tiskovne agencije Associated Press (AP), december 2004.

³⁹Podatki iz arhiva francoske tiskovne agencije Agence France Presse (AFP) in nemške tiskovne agencije Deutsche Presseagentur (dpa), januar in februar 2005.

ZAKLJUČEK

Baski so se skozi vso svojo zgodovino soočali s problemom ohranjanja svoje identitete. Zaradi starodavnega izvora, o katerem si niti strokovnjaki na tem področju niso edini, in edinstvenega jezika bi morda pričakovali nasprotno, toda ker so majhen narod, so jih neprestano ogrožali močnejši sosednji narodi. K njihovem boju za ohranjanje identitete ni pripomoglo niti pozno samozavedanje. Baski so tako v srednjem veku imeli svojo kraljevino, ki pa ni bila posledica občutka narodne, kulturne ali jezikovne enotnosti, temveč so bili razlogi za združitev bolj pragmatične narave. Prvi pomembnejši korak na področju skupne zgodovinske zavesti med Baski so predstavljali *fuerosi*, njihovo samozavedanje in občutek nacionalne pripadnosti pa se je okrepilo šele konec 19. stoletja s tvorcem baskovskega nacionalizma Sabinom Arano.

Najhujše obdobje pri ohranjanju svoje identitete so Baski prav gotovo doživeli v času diktature generala Franca, ko je bil baskovski narod praktično na robu preživetja. Vendar je imelo zatiranje njihovega jezika in kulture kot dveh temeljev baskovske identitete tudi pozitivne učinke, to je upor in boj za demokracijo. Z nastopom slednje se je Baskom odprlo povsem novo poglavje njihove zgodovine. Lahko rečemo, da je s špansko ustavo, ki sicer Baskov ne omenja, prav tako ne govori o manjšinah, in statutom o avtonomiji ter drugimi zakoni in določili njihov položaj dobro urejen in v skladu z evropskimi trendi, s čimer bi lahko potrdila svojo prvo hipotezo. Španija je celo edina država na svetu, kjer je pravica do avtonomije ustavno priznana pravica.

Težko je z gotovostjo trditi, da se Baski pri ohranjanju identitete še vedno soočajo s težavami in tako potrditi drugo hipotezo, ki sem si jo postavila ob začetku. Njihov status v Španiji je skoraj zgledno urejen. Španska ustava in statut o avtonomiji jim podeljujeta široko avtonomijo, zakoni, ki jih je posebej za zaščito Baskov sprejela španska država, in mednarodni dokumenti, ki jih je sprejela Španija, pa jim nudijo zaščito in pomagajo pri ohranjanju identitete. Znanje baskovskega jezika kot temeljnega elementa baskovske identitete je tudi ali

predvsem zahvaljujoč avtonomiji in njenim določilom v porastu, posledica avtonomije pa je tudi rastoča politična identiteta, ki za Baske postaja vse pomembnejša. Vendar pa očitno le ni vse tako, kot se zdi na prvi pogled, saj v nasprotnem primeru Baski ne bi težili k spremembi statuta o avtonomiji. Morda pa je to le neizpolnjena želja po lastni državi in ne v tolikšni meri način za lažje ohranjanje identitete.

Zdelo se namreč je, da vprašanje nacionalizma ne grozi več z razcepom Španije, ki je dosegla določen uspeh pri spravi z Baski. To je bila na tem področju prva takšna izkušnja v njeni zgodovini. Sistem avtonomnih skupnosti je, kljub temu da to ni bil prvotni namen in da španska ustava govori o unitarni državi, postal neke vrste federalni sistem. Španija je celo edina država, kjer je pravica do avtonomije priznana kot ustavna pravica. Avtonomne skupnosti, in baskovska je tu po določilih statuta med prvimi, imajo precejšnja pooblastila, demokratične vrednote so široko razširjene in legitimnost države sprejemajo tako konservativna desnica in vojska kot tudi večina nacionalistov. Vprašanje samoodločbe pa, kot kažejo zadnji dogodki, tu in tam še splava na površje. Že se je zdelo, da ne ogroža legitimnosti ustavnega reda, ko je baskovski parlament sprejel predlog novega statuta o avtonomiji, ki ga oblasti v Madridu označujejo za protiustavnega.

Drug problem, s katerim se soočajo tako oblasti v Madridu kot v Vitorii, je ETA, katere dejanja tudi 30 let po padcu diktature ostajajo eden najresnejših izzivov španske države. Ob nastanku leta 1959 je bila ETA povsem legitimna organizacija, ki si je prizadevala za obstoj baskovskega naroda in ohranitev njegove identitete. Tudi njena nasilna dejanja so bila zaradi diktature in represije oblasti, ki je bila usmerjena proti vsem vidikom baskovske identitete, v njihovih očeh in celo v očeh vseh Špancev povsem legitimna. Dokler je španska država Baskom oporekala kakršnokoli avtonomijo oziroma na posebni etničnosti slonečo različnost, so se Baski in v njihovem imenu predvsem ETA povsem legitimno upirali. S padcem diktature, k čemur je z umorom verjetnega Francovega naslednika Carrera Blanca bistveno celo sama prispevala, in pridobljeno stopnjo avtonomije za Baske pa temu ni več tako. Z demokratičnimi spremembami so tudi Baski dobili možnost za izražanje svoje politične volje, večina pa se ni izrekla za odcepitev od preostanka

Španije. Tako so dejavnosti ETA in njenega političnega krila, ki ostaja edino, ki se zavzema za brezpogojno neodvisnost baskovskih provinc tako na španski kot francoski strani, postale povsem nelegitimne. Poleg tega so nediskriminatorna ubijanja in čista teroristična dejanja, s katerimi se je ETA oddaljila od svoje originalne taktike, pretrgala njeno močno vez s prebivalstvom, ki njena dejanja večinoma obsoja.

SEZNAM SLIK IN TABEL

Slika 1: Baskovska dežela 1

Tabela 1: Materni jezik na območju baskovske avtonomne skupnosti 52

Tabela 2: Znanje baskovščine na področju baskovske avtonomne skupnosti 52

Tabela 3: Obiskanost posameznega modela baskovskih šol (v odstotkih) 53

Tabela 4: Baskovska identiteta (v odstotkih) 59

Tabela 5: Zastopanost strank v baskovskem parlamentu med letoma 1984 in 2001 62

SEZNAM VIROV

About Spain's Anti-Terrorist Pacts, http://www.ehj-navarre.org/navarre/na_repression_atp.html (15. 11. 2004).

A. J. H. (2001) Še malo več jih je kot Slovencev. *Svobodna misel*, 9. 2.: 8-9.

Aldekoa, Jasone in Nicholas Gardner (2002) Turning Knowledge of Basque into Use: Normalisation Plans for Schools. *Bilingual Education and Bilingualism* 5(6), 339-354.

Amezanga, Josu "Media and Identity in the Basque Country", <http://ibs.lgu.ac.uk/sympo/josuame.pdf> (20. 3. 2005).

Basque in CAV (Spain), <http://www.uoc.edu/euromosaic/web/document/basc/an/i1/i1.html> (23. 10. 2004).

Brezigar, Bojan (2003) Politično ozadje, ki močno zaudarja po totalitarizmu. *Primorski dnevnik*, 23. 2.: 11.

Cenoz, Jasone (1997) Minority Language Learning in the Administration: Data from the Basque Country. *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 18(4), 261-270.

Clotet, Jaume (2003) Baskovska deželna zahteva večjo avtonomijo. *Primorski dnevnik*, 24. 8.: 12.

Collins, Roger (1986) *The Basques*. Oxford: Basil Blackwell.

Conversi, Daniele (1997) *The Basques, the Catalans and Spain: Alternative Routes to*

Nationalist Mobilisation. London: Hurst & Company.

Conversi, Daniele (2002) The Smooth Transition: Spain's 1978 Constitution and the Nationalities Question. *National Identities* 4(3), 223-244.

Council of Europe: Spain – Treaties signed and ratified or having been the subject of an accession as of 13/12/2004, <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ListeTraites.asp?PO=SPA&MA=999&SI=2&CM=3&CL=ENG> (13. 12. 2004).

Davis, Thomas C. (1997) Patterns of Identity: Basques and Basque Nation. *Nationalism and Ethnic Politics* 3(1), 61-88.

de Manaricua y Nuere, Andres (1971) *Historiographia del Vizcaya*. Bilbao: La Gran Enciclopedia Vasca.

De Ugalde, Martin "Short History of the Basque Country", <http://www.buber.net/Basque/History/shorthist.html> (25. 5. 2004).

Devetak, Silvo (1989) *Manjine, ljudska prava, demokratije: Međunarodna zaštita ljudskih i etničkih prava*. Sarajevo: Oslobođenje.

Díaz Noci, Javier "The Creation of the Basque Identity through Cultural Symbols in Modern Times", www.ehu.es/diaz-noci/Conf/C17.pdf (20. 3. 2005).

Evolution of the Population by Sex and Mother Tongue in the Period 1991-2001, <http://www.eustat.es/elem/ele0000400/xls0000489.xls> (30. 10. 2004).

Evolution of the Population for 2 or More Year by Global Level of the Basque Language in the Period 1991-2001, http://www.eustat.es/elem/ele0000400/xls0000487_.xls (30. 10. 2004).

File of Electoral Results – Autonomous Community: Euskadi, http://www1.euskadi.net/emaitzak/datuak/resultados/images/esquina_azul.gif (11. 4. 2005).

Grgič, Domen (1998) *Etnični konflikti in njihovo razreševanje*, diplomsko delo. Ljubljana: FDV.

Heintze, Hans-Joachim (1998) On the Legal Understanding of Autonomy. V Suksi, Markku (ur.) *Autonomy: Applications and Implications*, 7-32. Haag, London in Boston: Kluwer Law International.

Higgins, Rosaline (1993) Postmodern Tribalism and the Right to Secession, Comments. V Brölmann, Catherine, René Lefebvre in Marjoleine Zieck (ur.) *Peoples and Minorities in International Law*, 29-36. Dordrecht, Boston, London: Martinus Nijhoff.

Introduction of Navarre's History, http://www.ehj-navarre.org/navarre/na_history_intro.html (23. 5. 2004).

Juberías, Carlos Flores (1998) Regionalisation and Autonomy in Spain: The Making of the “Estado de las Autonomías”. V Suksi, Markku (ur.) *Autonomy: Applications and Implications*, 195-221. Haag, London in Boston: Kluwer Law International.

Južnič, Stane (1981) *Novejša zgodovina (Izbrana poglavja)*. Ljubljana: Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo.

Južnič, Stane (1993) *Identiteta*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Keating, Michael (1993) Spain – Peripheral nationalism and state response. V McGarry, John in Brendan O'Leary (ur.) *The Politics of Ethnic Conflict Regulation*, 204-225. London in New York: Routledge.

Klabbers, Jan in René Lefeber (1993) Africa: Lost between Self-Determination and *Uti Possidetis*. V Brölmann, Catherine, René Lefeber in Marjoleine Zieck (ur.) *Peoples and Minorities in International Law*, 37-76. Dordrecht, Boston, London: Martinus Nijhoff.

Lasagabaster, David (2001) Bilingualism, Immersion Programmes and Language Learning in the Basque Country. *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 5(1), 401-425.

Letamendia, Francisco (1977) *Les Basques: un peuple contre les états*. Paris: Seuil.

List of declarations made with respect to treaty No. 148, <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ListeDeclarations.asp?NT=148&CM=3&DF=5/16/05&CL=ENG&VL=1> (15. 3. 2005).

Lyck, Lise (1995) Autonomy Models as a Means in Regional Development. *Journal of Regional Information and the Exchange of Experience and Ideas in the Field of European Regionalism* 9(10), 77-80.

MacClancy, Jeremy (1993) Biological Basques, sociologically speaking. V Chapman, Malcolm (ur.) *Social and Biological Aspects of Ethnicity*, 98-121. Oxford, New York in Tokio: Oxford University Press.

Medhurst, Kenneth (1987) *The Basques and Catalans*. London: Minority Rights Group.

Murgel, Jasna (1997) *Avtonomija kot možni način urejanja varstva etničnih manjšin*, magistrsko delo. Ljubljana: FDV.

Natek, Karel in Marjeta Natek (1999) *Države sveta 2000*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Number of Students by Level and Model of Bilingual Education, http://www.eustat.es/ elem/ele0000000/tbl0000095_i.html (30. 10. 2004).

Petrič, Ernest (1977) *Mednarodnopravno varstvo narodnih manjšin*. Maribor: Založba obzorja Maribor.

Petrič, Ernest (1984) *Pravica do samoodločbe*. Maribor: Založba obzorja Maribor.

Poggeschi, Giovanni (1999) The linguistic struggle in the almost federal spanish system. V Žagar, Mitja, Boris Jesih in Romana Bešter (ur.) *The Constitutional and Political Regulation of Ethnic Relations and Conflicts*, 313-324. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.

Proposal for the Political Statute of the Community of Basque Country, <http://www.berria.info/english/engdokumentuak/dokumentua5.pdf> (12. 12. 2004).

Spain – Constitution, http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/sp00000_.html (11. 9. 2004).

Suksi, Markku (1998) On the Entrenchment of Autonomy. V Suksi, Markku (ur.) *Autonomy: Applications and Implications*, 151-171. Haag, London in Boston: Kluwer Law International.

Štrajn, Darko (2003) Ibarretxejev načrt. *Dnevnik*, 7. 11.: 7.

Tejerina, Benjamín (2001) Protest cycle, political violence and social movements in the Basque Country. *Nations and Nationalism* 7(1), 39-57.

The Statute of Autonomy of the Basque Country, http://www.parlamento.euskadi.net/pdfdocs/i_estatuto.pdf (23. 10. 2004)

Trobevšek, Marko (2001) Euskara – jezik leta v letu jezikov. *Sobotna priloga*, 18. 8.: 28-29.

Valandro, Franz (2001) Spanien: Minderheitenpolitik in einer "Nation der Nationen". *CIFEM News*, september: 26-29.

Valenčič, Vida (1998) Baski na razpotju (Med oboroženim bojem in možnim mirom). *Primorske novice*, 8. 11.: 14.

van Amersfoort, Hans in Jan Mansvelt Beck (2000) Institutional plurality: a way out of the Basque conflict?. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 26(3), 449-467.

Veyrin, Philippe (1955) *Les Basques*. Toulouse: Arthaud.

Vickers, Ben (2000) Težke milijarde za jezikovno izobraževanje učiteljev. *Primorski dnevnik*, 11. 6.: 19.

Vodopivec, Peter (1975) Baski – prepovedan evropski narod. *Koroški koledar*, maj: 87-92.

Vukas, Budislav (1978) *Etničke manjine i međunarodni odnosi*. Zagreb: Školska knjiga.

Dodatni viri:

Dokumentacija ameriške tiskovne agencije Associated Press (AP).

Dokumentacija francoske tiskovne agencije Agence France Presse (AFP).

Dokumentacija nemške tiskovne agencije Deutsche Presseagentur (dpa).